

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE  
Právnická fakulta Katedra trestního práva

# SPORNÉ OTÁZKY NUTNÉ OBRANY V JUDIKATUŘE

*Diplomová práce*

Petr Korál

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.

Praha, listopad 2010

### **Čestné prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. listopadu 2010

Podpis

## Obsah:

Obsah:.....	3
1 Úvod.....	4
2 Pojem nutné obrany.....	6
2.1 Okolnosti vylučující protiprávnost.....	6
2.2 Nutná obrana.....	7
2.3 Platná úprava.....	8
3 Prvky nutné obrany.....	9
3.1 Útok.....	9
3.1.1 Chráněné zájmy.....	10
3.1.2 Společenská škodlivost útoku.....	11
3.1.3 Protiprávnost útoku.....	12
3.1.4 Útoky osob trestně neodpovědných.....	15
3.1.5 Obrana proti úkonům úředních osob.....	17
3.1.6 Útok vyprovokovaný.....	18
3.1.7 Útok přímo hrozící nebo trvajícím.....	19
3.2 Obrana.....	20
3.2.1 Subjekt obrany.....	20
3.2.2 Otázka subsidiarity obrany.....	21
3.2.3 Přiměřenost obrany.....	22
3.2.4 Subjektivní stránka obranného jednání.....	27
3.2.5 Putativní nutná obrana.....	28
3.2.6 Nutná obrana a zadržení podle § 76 odst. 2 TrŘ.....	29
4 Exces.....	32
4.1 Právní kvalifikace překročení mezí nutné obrany.....	33
4.2 Právní důsledky překročení mezí nutné obrany.....	34
5 Automatická obranná zařízení.....	37
6 Komparace.....	42
6.1 USA.....	42
6.1.1 Potřebnost obranného jednání.....	43
6.1.2 Protiprávnost.....	43
6.1.3 Časové ohraničení.....	45
6.1.4 Pomoc v nutné obraně.....	45
6.1.5 Obrana majetku.....	45
6.2 Použití smrtící síly.....	46
7 Závěr.....	48
8 Seznam zkratk.....	52
9 Použitá literatura.....	53
10 Abstract.....	55
11 Klíčová slova.....	57

# 1 Úvod

Okolnosti vylučující protiprávnost obecně a nutná obrana zvlášť patří k tradičním otázkám trestněprávní nauky. Protože se jedná instituty upravující trestněprávní odpovědnost, jde o instituty velmi praktické. Prostřednictvím těchto institutů se může s trestním právem setkat i jinak zcela bezúhonný občan. Je proto důležité, aby jim široká veřejnost rozuměla a chápala je jako spravedlivou záruku svých práv. Nesprávné chápání pravidel, která ovládají nutnou obranu, vede buď k tomu, že osoba, která by se mohla bránit, se nebrání buď vůbec, nebo nedostatečně účinně z obav před trestním postihem (a riskuje tak svůj život, zdraví nebo majetek), nebo naopak se brání za hranicí mezi nutné obrany a sama tak jedná protiprávně. Medvědí službu zde konají média, která často vykreslují případy nutné obrany povrchně a zkratkovitě a tím ještě více zatemňují obraz, který si veřejnost o nutné obraně dělá.

Nyní k nutné obraně samotné. Podobné instituty jako dnešní okolnosti vylučující protiprávnost se vyskytovaly již v dávné historii. Zpočátku nahrazovaly nedostatek ochrany ze strany teprve vznikající státní moci. Až s jejím rozvojem pak docházelo k omezování svépomocných prostředků ochrany vlastních zájmů ve prospěch státní moci.<sup>1</sup> Nicméně ani státní moc nikdy nebyla a nikdy nebude schopna všude a za všech okolností ochránit jednotlivce před protiprávními útoky, a proto musí připouštět v případě nebezpečí chráněných zájmů, aby se jim jednotlivci bránili vlastními silami. Zároveň však musí stát vymezit okruh případů, kdy je nutná obrana přípustná a kdy již nikoliv. Opak by vedl k anarchii a právu silnějšího. „*Nutná obrana by měla být omezena na ty případy, kdy je účelná a prospěšná jak pro občany, tak pro stát samotný.*“<sup>2</sup>

Současná právní úprava používá při definování nutné obrany relativně neurčitých a abstraktních termínů. Je proto třeba, aby právní praxe, zejména činnost soudů, dala tomuto institutu konkrétní obrysy, aby popsala, podle jakých kritérií bude

---

<sup>1</sup> VOKOUN, R. 1989. *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*. In *AUC Iuridica*. r. 1989. č. 3., s. 11.

<sup>2</sup> KUČHTA, J. 1999. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova Univerzita., s. 12.

posuzováno, zda se jedná o nutnou obranu či nikoliv. Pro takový úkol je role judikatury nezastupitelná.

Většina případů, ve kterých někdo jedná v nutné obraně, skončí v předsoudním stadiu – trestní stíhání nemusí být vůbec zahájeno nebo po provedeném přípravném řízení nemusí být podána obžaloba. Před soud se proto dostávají případy nejsložitější a nejspornější. I přesto se však k institutu nutné obrany vyvinula četná a významná judikatura.

Nutná obrana nechrání pouze zájmy individuální. Nutná obrana je svého druhu prostředek boje s kriminalitou. Již samotné vědomí potenciálních pachatelů o tom, že jejich oběti se mohou účinně bránit, působí jako preventivní prostředek. Někteří autoři<sup>3</sup> přikládají nutné obraně i výchovný účinek. Pokud vycházíme z teze, že výchovný účinek je o to účinnější, čím dříve po činu přijde, vidíme, že nutná obrana, která je bezprostřední reakcí na útok, bude mnohem účinnější než trestní postih, který přijde až v nespecifikované budoucnosti. Nutná obrana nicméně není trestem, právo trestat, jakožto reakce na porušení práva, přísluší jen státu.

V této práci se pokusím o stručné shrnutí problematiky nutné obrany a to především z pohledu soudních rozhodnutí, tedy judikatury. V následující kapitole je vysvětlen samotný pojem nutné obrany a je popsáno její postavení v českém právním řádu, jako jedné z *okolností vylučující protiprávnost*. Ve třetí kapitole jsou rozebrány jednotlivé prvky nutné obrany, tedy především *útok* a jeho vlastnosti a *obrana* a její meze. Do této kapitoly patří také oddíly, které se zabývají některými zvláštními druhy útoků a to útoky osob trestně neodpovědných, útoky osob úředních a útoky, které byly vyprovokovány. Ve čtvrté kapitole se zabírám překročením mezi nutné obrany, tedy *excesem*, jeho právní důsledkům a právní kvalifikaci. Pátá kapitola se zabývá v současnosti často probíranou problematikou *automatických obranných zařízení*. Konečně v šesté kapitole přináším stručný *komparativní náhled* do americké úpravy okolností vylučující protiprávnost a nutné obrany.

---

<sup>3</sup> KUČTA, J. 1999. *op. cit.*, s. 8.

## 2 Pojem nutné obrany

### 2.1 Okolnosti vylučující protiprávnost

Posláním trestního práva je chránit nejdůležitější zájmy jednotlivců i společnosti proti trestným činům. Trestní právo tak vymezuje činy, které jsou trestné. Vedle toho však vymezuje i typové případy činů, které sice splňují téměř všechny formální znaky některého trestného činu, ale protože jsou učiněny za zvláštních okolností, v jejichž důsledcích nejsou společensky škodlivé, jsou naopak pro společnost prospěšné. S takovými typovými případy činů, jimž obecně chybí potřebný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, pak trestní právo spojuje i vyloučení protiprávnosti.<sup>4</sup>

Od okolností vylučujících protiprávnost je třeba odlišovat jednání, které sice naplňuje formální znaky trestného činu, ale nenaplnuje požadavek dostatečné společenské škodlivosti. Takové jednání sice není *trestné*, nadále však zůstává *protiprávním*. Jednání, které je okolností vylučující protiprávnost, není pouze trestně nepostižitelné, ale zároveň není ani *protiprávní*.

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou taková jednání, která způsobují, že čin není trestným činem, i když zdánlivě naplňuje všechny znaky trestného činu.<sup>5</sup> Okolnosti vylučující protiprávnost bývají někdy označovány jako negativní znaky skutkové podstaty. Protiprávnost (rozpor s právním řádem jako celkem) je znakem každého trestného činu, i když v jeho znacích není výslovně vyjádřena.<sup>6</sup>

Platný trestní zákoník výslovně upravuje tyto okolnosti vylučující protiprávnost:

- krajní nouze (§ 28),
- nutná obrana (§ 29),
- svolení poškozeného (§ 30) a
- přípustné riziko (§ 31).

Vedle okolností vylučujících protiprávnost v zákoně výslovně uvedených (§ 28 – § 32 TZ), připouští teorie a judikatura jako okolnost vylučující protiprávnost také

---

<sup>4</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *Trestní právo hmotné I: Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI. str. 261

<sup>5</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009 *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 314

<sup>6</sup> tamtéž, str. 112

*výkon práva* nebo *plnění povinnosti*. Jako důvod, proč nebyla tato okolnost vylučující protiprávnost uvedena výslovně, uvádí důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, že definice trestného činu obsažená v § 13 TZ již sama obsahuje podmínku protiprávnosti trestného činu.<sup>7</sup>

*Výkonem práva* může být například právo vlastníka nemovitosti vstoupit na sousedící nemovitost, pokud to nezbytně vyžaduje údržba jeho stavby (§ 127 odst. 3 ObčZ). Zajímavým případem je výkon práva rodičů k výchově dětí, proto jestliže např. rodiče zavrou doma dítě, aby se učilo, nebrání mu v užívání osobní svobody neoprávněně (R 82/1953).

*Plnění povinnosti* vyplývá buď ze zákona, nebo z rozhodnutí oprávněného orgánu. Ze zákona bude typicky vyplývat postup orgánů veřejné moci, který tím plní své povinnosti (např. domovní prohlídka, vzetí do vazby). Podmínkou dovolenosti takového jednání je vždy splnění podmínek provedení úkonu.

Od okolností (důvodů) vylučující protiprávnost je třeba odlišovat okolnosti (důvody) způsobující zánik trestnosti. Ve druhém případě zde byly v době činu dány všechny podmínky trestní odpovědnosti, tedy jak typové znaky, tak potřebný stupeň škodlivosti činu pro společnost. Avšak po spáchání činu, ale dříve než bylo rozhodnuto, nastaly skutečnosti způsobující, že takový čin přestal být trestný (účinná lítost, dobrovolné upuštění od dokonání ve stadiu přípravy nebo pokusu).<sup>8</sup>

## **2.2 Nutná obrana**

Nutná obrana je chápána jako *odražení protiprávního bezprostředně hrozícího nebo trvajícího útoku proti právem chráněným hodnotám*. Účelem nutné obrany je umožnit osobám účinně se chránit před protiprávním útokem na zákonem chráněné hodnoty, a to užitím „svépomoci“ na úkor útočnicka.<sup>9</sup> Účelem nutné obrany je umožnit jednotlivcům se efektivně bránit za okolností, kdy to sám stát nedokáže. Nutná obrana proto chrání stejné zájmy jako trestní právo a plní jeho účely. O nutnou obranu z hlediska trestního práva se jedná pouze tehdy, pokud je obranou čin jinak trestný.

<sup>7</sup> viz důvodová zpráva k hlavě III. TZ

<sup>8</sup> SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *Systém českého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. 2. vydání. Praha: Orac., s. 127

<sup>9</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 271

Nutná obrana je speciálním případem krajní nouze. Stejně jako o krajní nouze spočívá její podstata ve střetu právem chráněných zájmů: na jedné straně zájmu, který byl napaden a na druhé straně zájmu útočníka, který je při nutné obraně obětován, aby byl útok úspěšně odražen. Zákon řeší tento střet zájmů ve prospěch obránce, jehož zájmy mají do značné míry přednost před zájmy útočníka. Důvody, proč jsou upřednostňovány zájmy obránce, jsou nasnadě: útočník se dopouští jednání společensky škodlivého, protiprávního. Obránce oproti tomu hájí vlastní zájmy (nebo zájmy jiných osob) a i obecný zájem prosazení právního řádu a omezování kriminality. Útočník má také již před vznikem situace nutné obrany značné výhody – sám rozhoduje o místě, čase i prostředcích útoku, ale také o tom, jestli vůbec k takové situaci dojde. Na druhou stranu obránce neví, že k útoku dojde a na situaci nebude připraven. Z toho vyplývá další důvod, a to že obránce bude v době útoku pod silným psychickým tlakem, v časové tísní a ve stresu z nezvyklé situace, kterou nevyvolal.

Ačkoliv zákon dává přednost zájmům obránce při střetu se zájmy útočníka, neznamená to, že by byl útočník zcela zbaven svých práv. I jeho práva je třeba v rámci možností šetřit. Na druhou stranu přílišná ochrana práv útočníka vede ke zpřísnění podmínek nutné obrany a takové zpřísnění může vést k tomu, že se u potenciálních obránců budou vyskytovat obavy, zdali se vůbec do nutné obrany pouštět.

### **2.3 Platná úprava**

Platný trestní zákoník definuje nutnou obranu v § 29 následovně: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.*“ Zákonodárce použil relativně neurčitých právních pojmů, jejichž konkrétní výklad ponechal na právní nauce a judikatuře. Nauka pak nutnou obranu definuje jako „*odvracení bezprostředně hrozící nebo trvajícím protiprávní a pro společnost nebezpečný útok na zájmy chráněné trestním zákonem, a to činem, který by jinak byl trestným činem proti útočníkovi, přičemž tato obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“<sup>10</sup> Jednotlivé pojmy obsažené v této definici budou blíže popsány v následující kapitole.

---

<sup>10</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 271.



### 3 Prvky nutné obrany

V této kapitole budou rozebrány jednotlivé prvky tvořící nutnou obranu. V první kapitole je popsán *útok* a jeho vlastnosti, také *zájmy*, které jsou útokem napadány, jeho *protiprávnost* a okolnosti jeho *existence*, jako jeho počátek a trvání. Druhá podkapitola pak blíže rozebírá jednání v nutné obraně, tedy samotnou *obranu*. Zde se zaobírám postavením obránce a jeho vnitřní stránce (*subjekt* obrany a subjektivní stránce obrany) a jejím mantinelům (otázce *přiměřenosti* a také problematice *subsidiarity*).

#### 3.1 Útok

V nutné obraně se odvrací bezprostředně hrozící nebo trvajícím útokem na zájmy chráněné trestním zákonem. Útok má většinou charakter fyzického útoku proti tělesné integritě člověka nebo fyzického útoku proti majetkovým právům nebo fyzickým útokům na domovní svobodu, ale může mít i jiný než fyzický charakter (např. přemlouvání psychicky labilní osoby ke spáchání sebevraždy).<sup>11</sup>

V literatuře panuje shoda<sup>12</sup> o tom, že útok musí být čin protiprávní, způsobený jednáním člověka, fyzické osoby, a to jednáním komisičním (*konáním*) i jednáním omisičním (*opomenutím*). Útok ve formě komisičního jednání si lze snadno představit. Bude to například úder, kop, přisvojení si cizí věci apod. Příklad útoku ve formě omisičního jednání najdeme v rozhodnutí R 47/1997: „*Podmínky nutné obrany ve smyslu § 29 mohou být splněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného jednáním, které by jinak bylo trestným činem, např. pohrůzkou násilí, aby odešel z místa, které požívá ochrany domovní svobody a na němž neoprávněně setrvává.*“ Omisičním útokem tedy bude např. neoprávněné setrvávání v cizím bytě nebo neodvolání psa, který sám, bez povelu, někoho napadne).

Útok tedy musí být protiprávní jednání člověka. Může jít o jednání úmyslné i nedbalostní.<sup>13</sup> Otázkou je, zdali *útokem* bude i jednání nezaviněné. Vzhledem k tomu, že útok nemusí být trestným činem, lze dovozovat, že nutná obrana by byla možná i

<sup>11</sup> BURDA, E. 2010. *Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana*. In *Trestněprávní revue* 2/2010, s. 43.

<sup>12</sup> srov. např. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, nebo ŠÁMAL, P. 2009. *op. cit.*, s. 330.

<sup>13</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 273.

proti útokům, které nejsou útočnickem zaviněny. Východiskem je zde *objektivní pojetí protiprávnosti*, tedy neoprávněné ohrožení cizích zájmů, aniž by se brala v potaz subjektivní situace útočníka a jeho zavinění. Nutná obrana je možná i proti útokům, které jsou přestupky, ale i proti správním deliktům, k jejichž naplnění není zavinění vůbec potřeba. Z výše uvedeného plyne, že útokem je lidské jednání bez ohledu na zavinění. Je však zřejmé, že většina útoků, ke kterým bude v praxi docházet, bude útoky zaviněnými, v převážné většině dokonce útoky úmyslnými.

### 3.1.1 Chráněné zájmy

V nutné obraně se odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na *zájmy chráněné trestním zákonem*. Je proto třeba vymezit okruh těchto chráněných zájmů. V trestním zákoníku z roku 1852 byly uvedeny tři individuální právní zájmy chráněné zákonem, a to život, svoboda a jmění. Dovožovalo se, že lze chránit také tělesnou integritu.<sup>14</sup> Nezáleželo přitom, zda dotyčný statek náleží přímo obránci.<sup>15</sup> Bránit *čest* už ale možno nebylo, ledaže by se jednalo zároveň o útok na tělesnou integritu nebo svobodu nebo na *čest pohlavní*, tedy svobodu rozhodování v sexuálních vztazích.<sup>16</sup>

Trestní zákoník z roku 1950 přijatý v rámci tzv. právnické dvouletky rozšířil okruh chráněných zájmů o zájem na ochraně lidově demokratické republiky, její socialistické výstavby a o zájmy pracujícího lidu. Nově tedy byly chráněny i zájmy kolektivní, které v dřívější (rakouské) úpravě byly chráněny, jen pokud sloužily bezprostředně k ochraně zájmů jednotlivce.

Rekodifikace trestního práva v trestním zákoníku z roku 1961 poprvé obsahovala formulaci *zájmy chráněné tímto zákonem*. Chráněné zájmy pak byly vyjmenovány v § 1 tohoto zákona. Chráněnými zájmy byly *společenské a státní zřízení Československé socialistické republiky, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů*. Za povšimnutí stojí, že na prvním místě se mezi chráněnými zájmy objevují zájmy kolektivní.

---

<sup>14</sup> viz R 3584/29

<sup>15</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.*, s. 119

<sup>16</sup> MIŘIČKA, A. 1932. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. 10. vydání. Praha : Všehrd., s. 66

V rámci přechodu od socialismu k demokratické společnosti došlo k očištění trestního práva od ideologických formulací a s účinností od 1. 1. 1993 se chránily *zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob*.

Platný trestní zákoník oproti minulosti sám o sobě neobsahuje výčet chráněných zájmů, tyto jsou nicméně zmíněny v důvodové zprávě<sup>17</sup> k tomuto zákonu. Jsou přejímány stejné zájmy chráněné v posledním znění trestního zákoníku z roku 1961, na prvním místě jsou však uváděny zájmy individuální (ochrana práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob). Dobrým vodítkem pro stanovení *konkrétních* individuálních chráněných zájmů jsou druhové objekty trestných činů v jednotlivých hlavách zvláštní části trestního zákona. Chráněnými individuálními zájmy jsou tedy především život, zdraví, svoboda, ochrana osobnosti, soukromí, důstojnost, majetek atd.<sup>18</sup>

Formulace § 29 TZ umožňuje obranu i zájmů jiných osob než je sám obránce. Problematickou může být situace, kdy napadený dal k útoku svolení. Zde záleží na tom, jestli s ohroženým zájmem může napadený disponovat či nikoliv. Pakliže ano (např. ohroženým zájmem je majetek) pak není možno napadenému pomoci v nutné obraně, pokud sám nutnou obranu nepoužije. Pokud by pomocník mylně předpokládal, že nebylo dáno svolení k útoku, bude se postupovat podle obecných pravidel o skutkovém omylu.<sup>19</sup> Předpokladem svolení je samozřejmě také svobodná vůle toho, kdo svolení dává a určitost, vážnost a srozumitelnost jeho projevu.<sup>20</sup>

### 3.1.2 Společenská škodlivost útoku

Trestní zákoník z roku 1961 obsahoval po sovětském vzoru pojem nebezpečnosti činu pro společnost. Čin s jen nepatrnou společenskou nebezpečností

---

<sup>17</sup> sněmovní tisk 410 z roku 2008: „Účel trestního zákoníku, jako základního kodexu trestního práva hmotného, vyplývá z konkrétních ustanovení trestního zákoníku a je jím nepochybně ochrana práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob, zájmů společnosti a ústavního zřízení České republiky, a to prostředky trestního práva.“

<sup>18</sup> K tomu viz Rt 22/68 a Rt 25/07 (osobní svoboda) a Rt 9/80 (domovní svoboda)

<sup>19</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.*, str. 121

<sup>20</sup> více o svolení viz § 30 TZ

nebyl trestným činem, ani když jinak vykazoval znaky činu trestného.<sup>21</sup> Společenská nebezpečnost byla také důležitým vodítkem při stanovení druhu trestu a jeho výměře.

S přijetím nového trestního zákoníku došlo ke změně koncepce pojetí trestného činu. Byla opuštěna materiálně-formální koncepce trestného činu, která byla nahrazena principem subsidiarity trestní represe, která je vyjádřena v § 12 odst. 2 „*trestní odpovědnost pachatele lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“

Za platnosti trestního zákona z roku 1961 musel také *útok* být podle literatury i judikatury musel být jednáním společensky nebezpečným.<sup>22</sup> Nebezpečnost útoku pro společnost nesměla být zcela nepatrná.<sup>23</sup> Otázkou tedy je, co změna v pojetí trestného činu znamená pro nutnou obranu a pro chápání pojmu *útok*. Lze dovozovat, že i za platné právní úpravy se vyžaduje, aby společenská škodlivost útoky nebyla zcela nepatrná. A protože se důvodová zpráva při vymezení pojmu společenská škodlivost odkazuje na § 39 odst. 2 TZ, jehož obsah je téměř identický s obsahem § 3 odst. 4 TZ 1961, lze dovozovat, že koncepční změny v trestním zákoně nic nemění na chápání pojmu *útok*. I nadále proto útokem nebudou činy jen nepatrné závažnosti mající povahu pouhých nepřístojností, nezbedností (např. povykávání dětí na ulici).<sup>24</sup>

### 3.1.3 Protiprávnost útoku

Útok musí být protiprávní, musí směřovat proti zájmům chráněným trestním zákonem. Zásadní otázkou je, jestli se protiprávnost útoku, proti němuž směřuje nutná obrana, vztahuje k právnímu řádu jako celku, tedy včetně práva soukromého. Pro splnění podmínek nutné obrany není třeba trestného činu, ale jen útoku na zájmy chráněné trestním zákonem. Trestní zákon chrání i zájmy, které lze porušit i jednáním proti normám práva občanského nebo správního. Proto se protiprávnost útoku posuzuje z hlediska celého právního řádu.<sup>25</sup>

---

<sup>21</sup> § 3 odst. 2 TZ 1961

<sup>22</sup> srov. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 271., JELÍNEK, J. a kol. 2009. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges. s. 254, obdobně rozhodnutí NS ČSR, sp. zn. Tzv. 87/57

<sup>23</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 273

<sup>24</sup> *tamtéž*

<sup>25</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.*, s. 95 an.

Rozdílný názor má Burda,<sup>26</sup> podle kterého protiprávní konání proti normám soukromoprávní povahy nemůže v žádném případě být protiprávním útokem, proti kterému je nutná obrana přípustná. Podle tohoto autora by vztahování pojmu *protiprávní útok* i na porušení soukromoprávních norem znamenalo, že by například bylo možno vynucovat si smlouvou sjednané plnění (např. vydání věci) násilím, které by spadalo pod ustanovení o nutné obraně. Burda považuje za útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně jen takové jednání proti právům soukromoprávní povahy, které je sankcionováno normou veřejnoprávní povahy. Nutná obrana je proti takovému útoku přípustná nikoliv proto, že by se jednalo o protiprávnost proti normám soukromého, ale protože se zároveň jedná o protiprávnost vůči normám práva veřejného. Zmíněný autor pak útok definuje jako protiprávní lidské jednání proti normám veřejného práva sankčního charakteru.

Dalším okruhem, kterým se budeme zabývat, jsou tzv. bagatelní útoky, tedy bagatelní omezení a ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, která jsou podle některých z práva nutné obrany vyloučena jako pouhé nezbednosti, nepřístojnosti. Podle Kuchty<sup>27</sup> se sice o útoky jedná a případné obranné jednání je proti nim možné, musí však respektovat v rámci přiměřenosti charakter a způsob takového útoku. Spory dříve vyvolávala problematika nutné obrany vůči přestupkům. Zde je nutno poznamenat že přestupkový zákon platný do 1. 7. 1990 otázku přípustnosti nutné obrany vůči přestupkům výslovně neřešil. Převládající názor byl takový, že ustanovení o nutné obraně požadovala útok na zájmy chráněné trestním zákonem, přičemž objekt útoku je vymezen kvalitativně (např. zdraví, majetek), nikoliv kvantitativně (těžká újma na zdraví, škoda nikoliv nepatrná). Stanovit rozdílné podmínky nutné obrany v situacích, kdy hranici mezi přestupkem a trestným činem je tak úzká, že ji aplikuje až soud, prostě nebylo možné.<sup>28</sup>

Útokem není dovolené jednání, protože takové jednání není protiprávní. Nutnou obranu nelze použít proti jednáním v nutné obraně. K tomu říká R 9/1980: „*Konanie útočníka, namierené proti osobe, ktorá koná v nutnej obrane, treba považovať za*

---

<sup>26</sup> BURDA, E. 2010. op. cit.

<sup>27</sup> KUČHTA, J. 1999. op. cit., s. 101

<sup>28</sup> Platný přestupkový zákon č. 200/1990 Sb., vymezuje nutnou obranu v odst. 2 písm. a) „*Přestupkem není jednání, jímž někdo odvrací přiměřeným způsobem přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný zákonem.*“ Obrana proti přestupku tedy musí být *přiměřená*.

*pokračovanie v útoku bez ohľadu na to, či útok bol od začiatku namierený voči osobe, ktorá koná v nutnej obrane, alebo voči inej osobe. Osoba, ktorá koná v nutnej obrane, je preto oprávnená prekonať aj tento pokračujúci útok voči svojej osobe spôsobom, ktorý nie je zrejme neprimeraný povahe a nebezpečnosti útoku.“*

V prípade *putatívni* nutné obrany, tedy situace, kdy obránce odvrací útok domnělý, tedy nikoliv skutečný, je nutná obrana přípustná. Důvodem je totiž, že sama domnělá obrana, je-li způsobila porušit chráněné právní statky, je protiprávním útokem, bez ohledu na zavinění obránce.<sup>29</sup> Stejně tak *exces*, tedy vybočení z mezí nutné obrany bude protiprávním útokem a nutná obrana proti němu bude přípustná.

Obdobně jako při obraně proti nutné obraně nebude přípustná ani obrana proti krajní nouzi. Zde je třeba zmínit, že platná právní úprava nerozlišuje mezi jednáními vylučujícími protiprávnost (důvody nebo také okolnosti ospravedlňující) a jednáními, která jsou sice beztrestná, ale přesto jsou považována za protiprávní (důvody omluvné). Práva některých států<sup>30</sup> takto rozlišují *omluvnou krajní nouzi* a *ospravedlňující krajní nouzi*. Oproti jednání v ospravedlňující krajní nouzi není nutná obrana přípustná, zatímco proti jednání v omluvné krajní nouzi je nutná obrana přípustná.<sup>31</sup>

Klasický příkladem, na kterém si lze ukázat výhody rozlišování obou druhů krajní nouze, je případ Mignonette, tedy případ kdy dva námořníci na záchraném člunu usmrtili jiného, aby se mohli živit jeho masem. Z pohledu českého práva by se jednalo o krajní nouzi – byl obětován jeden život na záchranu dvou, tedy následek nebyl stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (podmínka proporcionality), nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak (podmínka subsidiarity) a bylo tím odvráceno nebezpečí smrti žízni a vyhladověním (odvracení nebezpečí). Avšak protože tito dva námořníci jednali v krajní nouzi, nemohl by se napadený námořník bránit za podmínek nutné obrany, protože by se nejednalo o *protiprávní* útok.

Obdobně by se musel posoudit útok osoby (A) přinucené ke vraždě jiné osoby (B) pod pohrůzkou zabítí sebe i své rodiny. Osoba A by se zde jako v předchozím případě snažila zachránit více životů obětováním života jediného. Pokud by byly

<sup>29</sup> Tzv 78/57

<sup>30</sup> např. SRN § 35 StGB, Rakousko § 10 StGB, viz. ŘÍHA, J. 2008. *Příspěvek k pojetí viny*. In *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, s. 288, dále ustanovení obdobné omluvné krajní nouzi obsahuje americký Vzorový trestní zákoník (viz kapitola 6.)

<sup>31</sup> ŘÍHA, J. 2008. *op. cit.*, s. 289.

zachovány ostatní podmínky, jednalo by se o jednání v krajní nouzi.<sup>32</sup> Ani zde by se napadená osoba B nemohla bránit za podmínek nutné obrany, protože osoba B nečelí protiprávnímu útoku.

V obou případech by se tedy napadená osoba nemohla bránit proti jasnému ohrožení svého života podle pravidel nutné obrany, protože by se nejednalo o protiprávní útok. Absurdita takového závěru je na první pohled patrná. Postačilo by začít rozlišovat ospravedlňující krajní nouzi (jako okolnost vylučující protiprávnost) a omluvnou krajní nouzi (jako okolnost vylučující trestnost).

Stejně jako při obraně proti nutné obraně nebude přípustná ani obrana proti jednáním při výkonu práva a povinností, k tomu však více v kapitole o útoku úřední osoby.

Nebezpečné chování zvířete není útokem, protože nejde o protiprávní jednání fyzické osoby. Takové chování zvířete je považováno za *nebezpečí* a lze jej odvracet za podmínek krajní nouze. Pouze pokud by zvíře bylo poštváno člověkem, jednalo by se o útok člověka, kde zvíře by bylo živým nástrojem v ruce člověka. V takovém případě by se dalo bránit jak vůči zdraví a životu zvířete, tak proti útočníkovi, který psa poštvá, protože se jedná o útok se „živou zbraní“. Psa, poštvaného s výslovným pokynem k útoku (např. vyjádřeným pokynem „trhej“), je nutno pokládat za zbraň ve smyslu §118 TZ, neboť jeho prostřednictvím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.<sup>33</sup>

### 3.1.4 Útoky osob trestně neodpovědných

Typickým útočníkem bude osoba způsobilá být pachatelem trestného činu, vědomě útočící na zájmy chráněné trestním zákonem. Otázkou je, jestli lze za útok považovat i jednání osoby, která není trestně odpovědná, například osob nepříčetných, dětí a osob jednajících ve skutkovém omylu. Názory na řešení této otázky se v čase vyvíjely.

Starší nauka zastávala názor, že jednání osob trestně neodpovědných nekonstituuje *útok*, ale pouze *nebezpečí* podle ustanovení o krajní nouzi. Důsledkem

---

<sup>32</sup> viz R 20/1982: „*Stav krajní nouze může být vyvolaný výhružkami a nátlakem ze strany třetí osoby na vůli obviněného, z kterých vyplývá nebezpečí přímo hrozící zájmům chráněným trestním zákonem a které omezují svobodu rozhodování obviněného.*“

<sup>33</sup> srov. TR NS 37/2007-T 1010

tohoto subjektivního pojetí protiprávnosti bylo, že jednání osob trestně neodpovědných bylo možno odvracet pouze za podmínek krajní nouze. *Proto nepokládáme nutnou obranu za přípustnou proti útokům choromyslných osob, dětí, zvířat, leč by obránce o chorobném stavu útočnicka věděl.*<sup>34</sup> Přílišnou tvrdost této koncepce mělo korigovat analogické užití ustanovení o nutné obraně tak, aby bylo možné beztrestně odvracet i hrozící škodu způsobením škody téže závažnosti, jako byla ta, která hrozila. Jednalo by se o analogii dovolenou, protože jejím užitím by docházelo k omezení rozsahu trestnosti.

Subjektivnímu pojetí protiprávnosti je vytýkáno<sup>35</sup> především kladení nepřiměřených požadavků na obránce, který ve stresu situace musí volit takovou obranu, která nezpůsobí škodu závažnější než tu, která hrozila.

Problematickým se také zdá štěpení podmínek pro odvracení útoků osob trestně neodpovědných v závislosti na tom, zda obránce věděl o tom, že se jedná o útok takové osoby. Samotná znalost věku útočnicka nebo povědomí o jeho nepřičetnosti nebo skutkovém omylu nic nemění na nebezpečnosti situace, ve které se obránce nachází a neodůvodňuje tedy stanovení užších mantinelů obranného jednání.

Novější názory<sup>36</sup> oproti tomu preferují objektivní pojetí protiprávnosti. Jediným kritériem útoku je pak požadavek, aby útočil na zájem chráněný trestním zákoníkem. *Pokud se nevyžaduje, aby útok byl trestným činem, není odůvodněn ani požadavek, aby útočník byl osobou trestně odpovědnou.*<sup>37</sup> Při tomto pojetí je nutná obrana přípustná i proti útoku osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu.

Ve prospěch objektivního pojetí protiprávnosti útoku jsou také zmiňovány<sup>38</sup> ryze praktické důvody, zejména skutečnost, že zde odpadá potřeba dokazovat, zda obránce věděl či nevěděl, že se jedná o útok osoby trestně neodpovědné a zjednodušuje se tedy dokazování a tím se zrychluje trestní řízení.

---

<sup>34</sup> SOLNAR, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.*, s. 148

<sup>35</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 331

<sup>36</sup> NÝVLTOVÁ, I. 2003. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 204–206., ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 331

<sup>37</sup> ŠÁMAL, P. a kol. *op. cit.*, s. 331

<sup>38</sup> NÝVLTOVÁ, I. 2003. *op. cit.*



Východiskem subjektivního pojetí protiprávnosti útoku byla snaha brát zvláštní zřetel na „útočníky“ z řad osob trestně neodpovědných, zejména dětí. K tomuto tématu se poznamenává,<sup>39</sup> že tyto okolnosti lze stejně dobře zohlednit při posuzování obranného jednání ze všech podmínek nutné obrany (zejména přiměřenosti). Kritérium přiměřenosti umožňuje zohlednit skutečné vlastnosti útočníka (např. fyzickou vyspělost, agresivitu útoku), kdežto paušální podřazení všech útoků osob trestně neodpovědných pod pojem *nebezpečí* a následné užití ustanovení o krajní nouzi takovou diferenciací neumožňuje.

Ke stejnému závěru dochází i americké právo, byť k němu dochází z odlišných východisek. Jednání osoby trestně neodpovědné pro nedostatek větu nebo pro nepřítčetnost je *omluvitelnou* okolností vylučující trestnost (*excuse*). Takové jednání je sice beztrestné, ale stále protiprávní a je proti němu proto přípustná nutná obrana.<sup>40</sup> Osobně považuji dělení okolností vylučujících trestnost na okolnosti *omluvitelné* a *ospravedlnitelné* za velmi praktické. Více o americké úpravě okolností vylučujících protiprávnost v šesté kapitole.

### 3.1.5 Obrana proti úkonům úředních osob

Nutná obrana se připouští pouze proti protiprávnímu jednání. Není možné v nutné obraně odvracet jednání, které je dovolené, byť by mělo vnější formu útoku. Z tohoto důvodu není možné odvracet v nutné obraně jednání v nutné obraně<sup>41</sup>, krajní nouzi nebo proti jednáním, kterými někdo vykonává své právo nebo povinnost.

Ze stejného důvodu nebyla nutná obrana připouštěna proti jednáním „veřejných činitelů“, podle platné úpravy *úřední osoby* ve smyslu § 127 TrZ, ovšem za podmínek, že takové jednání je materiálně i formálně nezávadné (R 55/1977<sup>42</sup>). Jiná by byla situace, pokud by úkony úředních osob nenáležely do jejich pravomoci nebo byly zřejmým trestným činem, by byla nutná obrana přípustná. Tuto možnost výslovně připustil Nejvyšší soud v rozhodnutí R 47/1980: *Ak príslušník ZNB prekročí svoju právomoc a*

<sup>39</sup>NÝVLTOVÁ, I. 2003. *op. cit.*

<sup>40</sup> K tomu více v 6. kapitole této práce

<sup>41</sup> srov. rozhodnutí R 9/1980

<sup>42</sup> „Keď potom obvinený použil násilie, aby zmaril zákrok členov VB, „bránil sa rukami i nohami“, nemožno toto jeho konanie považovať za obranu, lebo táto bola nelegálna a smerovala proti legálne uskutočnenému zákroku orgánov VB.“

uskutočňuje zákrok, na ktorý nie je podľa zákona oprávnený, nepožíva ochranu verejného činiteľa podľa § 155 a 156 Tr. zák. Útok na jeho zdravie pri takomto zákroku, ak občan prekročí hranice nutnej obrany, možno prípadne posúdiť len ako trestný čin proti zdraviu ( § 221 a nasl. Tr. zák.). V tomto prípade šlo o „zákrok“ policisty, ktorý v době, kdy byl mimo službu a bez splnění podmínek daných pro takový zákrok prováděl zatčení osoby, se kterou měl předtím potyčku.

Z hlediska vztahu materiální a formální správnosti jednání úřední osoby a oprávněnosti užití nutné obrany může dojít ke třem situacím:

1. jednání úřední osoby je materiálně i formálně správné, pak se jedná o výkon práva, resp. povinností a nutná obrana není přípustná;
2. po formální stránce nedošlo k pochybení, ale po materiální stránce vadné, např. zatčení osoby, která odpovídá popisu hledané osoby, ale touto osobou není. Ani zde se nutná obrana nepřipouští. Není možné, aby úřední osoby zákrok provádějící (typicky policisté), přezkoumávali, zdali rozhodnutí, jehož výkon provádějí, je v souladu s hmotným právem. Připuštění nutné obrany proti výkonu věcně nesprávných rozhodnutí by znamenalo, že úřední osoby takové rozhodnutí provádějící by byli vystaveni nebezpečí útoku ze strany těch, kteří se domnívají, že je nezákonně zasahováno do jejich práv.
3. zákrok úřední osoby je postižen takovými vadami, jež je zbavují povahy takových úkonů. Jedná se o úkony, které buď vůbec nenáleží do pravomoci zakročujících úředních osob a ty, které tvoří skutkovou podstatu trestného činu.<sup>43</sup> Zde je nutná obrana přípustná.<sup>44</sup>

### 3.1.6 Útok vyprovokovaný

U vyprovokovaného útoku se jedná o konání určité osoby, *provokátéra*, vůči jiné osobě s cílem vyprovokovat tuto osobu tak, aby provokatér mohl vyprovokovaný útok odvracet v nutné obraně a mohl tak beztrestně vykonat jednání, které by jinak bylo trestně sankcionováno.

---

<sup>43</sup> SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.*, s. 150.

<sup>44</sup> srov. např. R 19/1981

Na otázku jak posuzovat vyprovokovaný útok a jestli je proti němu přípustná nutná obrana je v české teorii poměrně ustálený názor, že útokem je i útok vyprovokovaný, byl-li však útok vyprovokován pouze proto, aby obránce unikl potrestání za vlastní obranné jednání, nelze oprávněnost jednání v nutné obraně připustit.<sup>45</sup>

Jiný náhled na tuto problematiku uvádí Kuchta,<sup>46</sup> který jako kritérium pro rozlišování, kdy je přípustná nutná obrana proti vyprovokovanému útoku, považuje *protiprávnost* tohoto útoku. Provede-li provokovaný útok na provokatéra, jedná se o protiprávní útok a provokatér může proti němu zakročit v nutné obraně. Burda<sup>47</sup> k tomu dodává, že provokovaný se má proti provokaci, která není protiprávní ve smyslu nutné obrany, bránit jen prostředky, které nepoškozují práva provokatéra, byť je jeho jednání morálně odsouzeníhodné, a v případě soukromoprávní protiprávnosti se bránit instituty práva soukromoprávního (např. právo na ochranu osobnosti). Při zvolení kritéria objektivní protiprávnosti není pohnutka provokatéra relevantní. Na druhou stranu, je-li již podnět provokatéra (tedy akt provokace) protiprávním útokem, přísluší poškozenému právo nutné obrany. Protože provokovaný jedná v nutné obraně, nemůže se již provokatér bránit jednáním v nutné obraně, pokud by se takto „bránil“ jednalo by se o pokračování v útoku (R 9/1980).

### 3.1.7 Útok přímo hrozící nebo trvajícím

Jednáním v nutné obraně lze odvracet *útok přímo hrozící nebo trvajícím*. Z hlediska časového ohraničení útoku je třeba určit jeho počátek, tedy okamžik, kdy se z hrozícího útoku stane útok *přímo hrozící* a jeho konec, tedy okamžik, kdy již obrana nemůže odvrátit škodlivý následek.

*Pokud jde o bezprostřední hrozbu nebo trvání útoku, buď je zde důvodný předpoklad útoku následujícího bezprostředně za hrozbou, anebo útok již započal a*

---

<sup>45</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, str. 274, obdobně ŠÁMAL, P. a kol. *op. cit.* 2009, str. 332, KRATOCHVÍL, V. a kol. 2009. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. s. 376.

<sup>46</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.*, s. 118

<sup>47</sup> BURDA, E. 2010. *op. cit.*

*stále probíhá.*<sup>48</sup> Za útok přímo hrozící se považuje situace, kdy útok musí bez prodlení a určitě následovat za hrozbou.<sup>49</sup> Obránce tedy nemusí nečinně čekat, až útočník započne s útokem a může se bránit preventivně. Takový požadavek by v mnoha případech vylučoval možnost se útoku účinně bránit.

Počáteční iniciativa vedoucí ke vzájemnému střetnutí určuje kdo je v dané situaci útočníkem a obráncem. Nutná obrana proti jednání v nutné obraně není přípustná, proto se takové jednání považuje za pokračování v útoku.<sup>50</sup>

Pokud útok konstituuje trestný čin, pak trvá až do dokončení trestného činu (tedy do okamžiku, kdy nebezpečí pro zájem chráněný trestním zákonem pominulo), nikoliv do jeho dokonání (tedy naplnění všech znaků skutkové podstaty daného trestného činu). Pokud má útok charakter pokračujícího trestného činu, pak trvá až do okamžiku zániku protiprávního stavu. Například v případě útoku na domovní svobodu tento útok trvá až do okamžiku než se podaří útočníka z domu nebo bytu vyhnat.<sup>51</sup> Co se týče skutkových zjištění ohledně existence útoku v době obranného jednání, není možné presumovat, že „útok velmi pravděpodobně neskončil“. Tuto otázku je nutno provedeným dokazováním potvrdit nebo vyvrátit, pokud to není možné, pak se aplikuje zásada „in dubio pro reo“ a je nutno dojít k závěru, že útok trval.<sup>52</sup>

## **3.2 Obrana**

### **3.2.1 Subjekt obrany**

Trestní zákon k nutné obraně opravňuje *každého*, subjektem nutné obrany tedy může být jak osoba, jejíž zájmy jsou přímo ohroženy, tak osoba odlišná, tzv. pomocník v nutné obraně. Pomocník může vystoupit na obranu obránce, i pokud se tento sám nebrání. Obráncem i pomocníkem v nutné obraně může být jenom fyzická osoba, neboť právnické osoby i stát jednájí vždy prostřednictvím osob fyzických.

---

<sup>48</sup> 8 Tdo 1487/2008

<sup>49</sup> SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.* s. 151.

<sup>50</sup> Rozh. sp. zn.4 Tz 40/78

<sup>51</sup> R 9/1980

<sup>52</sup> R 36/1991

Literatura se zabývá otázkou, zda je možno ustanovení o nutné obraně vztahovat i na výkon pravomoci úředních osob, jestliže odvracejí útok na zájem chráněný zákonem. Problematické je zda je možné těmto subjektům speciální úpravou stanovovat zvláštní (užší) podmínky nutné obrany. Zákon o policii<sup>53</sup> tak dává možnost policistům užít zbraň v nutné obraně nebo krajní nouzi, ale pouze za podmínky, že použití donucovacích prostředků by bylo zřejmě neúčinné. Tomuto musí navíc předcházet výzva k upuštění od protiprávního jednání s výstrahou, že bude použito zbraně (od této výzvy lze upustit v případě, že je ohrožen život nebo zdraví policisty nebo jiné osoby a zákrok nesnese odkladu). Právo nutné obrany je tedy omezeno požadavkem subsidiarity.

Problém tedy nastává v situaci, kdy policista nesplní podmínky stanovené zvláštními zákony, ale jeho jednání zůstane v mezích nutné obrany nebo krajní nouze. Podle obecné právní zásady *lex specialis derogat generalis* má přednost zákon zvláštní. Skutečnost, že zasahující policista má užší mantinely obranného jednání než „obyčejná“ osoba ve stejné situaci může vzbuzovat rozpaky. Na druhou stranu platí, že policista zde vystupuje jako orgán státní moci a čím více jsou jeho práva omezena, tím více práv zbývá občanům.<sup>54</sup> Navíc policista je profesionál, kterému se dostalo speciálního výcviku a lze proto v jeho případě ospravedlnit zvláštní podmínky zužující meze nutné obrany, zvláště pokud tyto podmínky nejsou absolutní (viz věta druhá § 56 odst. 3 z. o Policii).

### **3.2.2 Otázka subsidiarity obrany**

Zásadním rozdílem nutné obrany oproti krajní nouzi je neexistence požadavku subsidiarity, tedy požadavku, aby se útoku nebylo možno vyhnout (např. útekem, nebo užitím toho méně účinného obranného prostředku z více dostupných). Subsidiarita resp. její neexistence činí problémy při rozhodování soudů nižších stupňů, které splnění jejich podmínek často po obránci vyžadují. Rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou ale dlouhodobě konzistentní. Jednoznačný výklad této otázky se objevil již v rozhodnutí Rt 19/1958 podle něhož „*u nutné obrany není podmínkou její proporcionalita ani subsidiarita.*“

<sup>53</sup> § 56 z. č. 273/2008 Sb., o Policii České Republiky

<sup>54</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.* s. 136.

*Obranu proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím nelze tudíž považovat za nepřiměřenou jenom proto, že napadený se útoku nevyhnul útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolil mírnější možnou obranu než obranu, jež nevybočila z mezí přiměřenosti.“*

Základní teze popírající podmínku subsidiarity je vyjádřena např. v rozhodnutí Rt 8/88 „nikdo [...] není povinen ustupovat před neoprávněným útokem na zájem chráněným Trestním zákonem.“ V tomtéž rozhodnutí je také vyjádřeno, že „okolnost, že bránci přestal před útočníky utíkat, zůstal stát a začal se trvajícím útoku bránit, nevylučuje možnost splnění všech podmínek nutné obrany.“ Rozhodnutí zda se bránit nebo utíkat náleží obránci a za podmínky, že útok stále trvá může být i měněno. Obránce se tedy může nejprve pokusit utéct, když ale zjistí, že není schopen získat před útočníky dostatečný náskok a uniknout do bezpečí, může své rozhodnutí přehodnotit a začít se bránit. Takové jednání stále může splňovat podmínky nutné obrany, samozřejmě za předpokladu, že útok stále trvá.

Zvláštní zákony<sup>55</sup> mohou požadavek subsidiarity na obránce klást, to však nic nemění na skutečnosti, že v obecné nutné obraně tento požadavek obsažen není. K tomu viz předchozí kapitola.

Podle některých teorií o subjektivní protiprávnosti útoku byla subsidiarita vyžadována při odvracení útoků osob trestně neodpovědných. Novější teorie už od tohoto požadavku ustoupily, více viz kapitola 3.1.4 o útocích osob trestně neodpovědných.

### **3.2.3 Přiměřenost obrany**

Jakkoli je právo na nutnou obranu nepopíratelné, jeho konkrétní obsah se v čase měnil. Základní diskuze se vždy vedla o mezích nutné obrany, tedy o rozsahu obranných jednání, která jsou ještě dovolena. Taková omezení jsou jistě potřebná, protože jejich absence by vedla ke zcela absurdním důsledkům, kdy by např. osoba, kterou někdo postrčil v MHD na místě takového „útočníka“ v nutné obraně zabila. Je ale třeba, tyto meze nastavit rozumně neboť příliš přísná pravidla by mohla vést k

---

<sup>55</sup> z. č. 273/2008 Sb., o Policii České Republiky

situaci, kdy obránce nebude moci využít takové prostředky obrany, které by mohly účinně odvrátit útok. Důležitá je také srozumitelnost a jasnost těchto pravidel i pro laika, neboť právě ten bude nejčastěji v postavení obránce. Pokud by pravidla byla příliš složitá a pro osobu nepoučenou nepochopitelná, mohlo by docházet k excesům ve dvou směrech. Buď si obránce vyloží ustanovení o nutné obraně po svém a překročí meze toho, co je dovoleno nebo se v mylné obavě z porušení právních předpisů nebude bránit dostatečně intenzivně a útok neodvrátí. Takové nepochopení pravidel nutné obrany přinese útočníkovi vážné důsledky, v prvním případě to mohou být následky trestněprávní, v tom druhém to mohou být následky na zdraví i na životě.

Na tomto místě uvádím stručný historický vývoj úpravy nutné obrany. Rakouský trestní zákoník č. 117/1852 ř. z., který byl na území Československa platný až do roku 1950 stanovil, že *„tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe neb od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění“*<sup>56</sup> Základním kritériem pro posuzování nutné obrany byla **potřebnost**.<sup>57</sup>

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. s účinností od 1. 8. 1950 upravil nutnou obranu v § 8 jako okolnost vylučující trestnost, kde ji formuloval jako: *„Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže útok přímo hrozil nebo trval a obrana byla útoku přiměřená.“* Obrana tedy musela být přiměřená útoku.

Zmírnění podmínek kladených na obránce přinesl trestní zákon č. 140/1961, který místo pozitivní podmínky přiměřenosti zavedl zákaz nepřiměřenosti, tedy, že

---

<sup>56</sup> Tento trestní zákoník konstruoval nutnou obranu jako důvod vylučující zlý úmysl, přičemž zlý úmysl byl podmínkou trestnosti činu (PÚRY, F. 2007. *op. cit.* s. 230 an.)

<sup>57</sup> Některé návrhy při přípravě současného trestního zákoníku (z. č. 40/2009 Sb.) zmiňovali návrat ke kritériu potřebnosti. K tomu se v důvodové zprávě k tomuto zákonu uvádí, že *tato změna nebyla shledána potřebnou, když nutnost obrany dostatečně vyplývá z názvu této okolnosti vylučující protiprávnost a také z použití tohoto pojmu v odstavci 2 § 29, přičemž s pojmem nutnosti (potřebnosti) obrany k odvrácení útoku, běžně pracuje teorie i praxe a výklad právní úpravy z tohoto hlediska nečiní v praxi potíží. Navíc tento požadavek, pokud by byl vykládán tak, že základním znakem nutné obrany je schopnost odrazit útok, by mohl vést k tomu, že by v podstatě nebyla dovolena málo intenzivní obrana s odůvodněním, že tato by mohla ještě povzbudit útočníka. Taková úprava by kladla na obránce nepřiměřené nároky z hlediska volby jeho způsobu a intenzity obrany, kterou by pak z tohoto hlediska musely posuzovat i orgány činné v trestním řízení.*

nutná obrana nesmí být *zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku*. To znamenalo, že obrana už nemusela být přiměřená, ale mohla být i nepřiměřená, nesměla však být *zřejmě nepřiměřená*. Slovo *zřejmě* zde mělo vyjadřovat jak velkou míru nepřiměřenosti, tak důraz na subjektivní úsudek obránce, tedy na to, jak se situace jevila obránci v době útoku.

Nárůst kriminality počátkem 90. let a přesvědčení, že stávající úprava neposkytuje dostatečnou ochranu před zločinností, byly důvodem přijetí novely č. 290/1993 Sb. Její účinností bylo nahrazeno slovo *zřejmě* slovy *zcela zjevně* a místo o „povaze a nebezpečnosti“ útoku se začalo hovořit o jeho *způsobu*. Došlo opět k uvolnění podmínek nutné obrany, neboť excesem nebyl už zřejmý nepoměr způsobu útoku a obrany, ale jen nepoměr *zcela zjevný*.

O významu spojení *způsob útoku* se vedla diskuze.<sup>58</sup> Brněnská učebnice tento pojem redukovala pouze na intenzitu obrany a útoku (včetně druhu prostředků a způsobu jejich použití, dále i vlastnosti útočníka a obránce jako např. jejich počet, fyzickou kondici, sílu, věk), naproti tomu vyloučila srovnávání hrozící a vzniklé škody. Porovnávání škod ovšem byla připouštěna jako korektiv v případech extrémního nepoměru hodnoty ohrožené a obětované.<sup>59</sup> Obdobný názor uvádí i Šámal, který pod pojem způsob útoku zahrnuje jen poměr intenzity útoku a obrany, ne však poměr hrozící a vzniklé škody. Oproti tomu pražská učebnice trestního práva<sup>60</sup> zahrnuje pod pojem způsob útoku nejen samotné okolnosti útoku a vlastnosti útočníka také rovněž i to, co z útoku hrozí, tedy škodu. V důsledku tohoto výkladu jsou meze dovoleného jednání v nutné obraně omezeny v tom směru, že nesmí být zcela zjevný nepoměr mezi zájmem chráněným v nutné obraně a zájmem obětovaným. Toto však neznamená, že by byla nutná obrana vyloučena neúměrností mezi napadeným a obětovaným zájmem, beztrestně lze chránit i zájem nižší kategorie nebo v konkrétním případě méně závažný, a to i obětováním zájmu vyššího nebo v daném případě významnějšího.<sup>61</sup> Je tedy možné při zachování zákonných podmínek poranit i usmrtit na ochranu zájmu zdraví, zájmu na

---

<sup>58</sup> viz. např. FREMR, R., ZELENKA, P. 1994. *K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona*. In *Právní praxe*. 1994, č. 1, s. 11

<sup>59</sup> KRATOCHVÍL, V. a kol. 2009. *op. cit.* s. 382.

<sup>60</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *op. cit.*, s. 276.

<sup>61</sup> SOLNAŘ, V., FENYK, J. a ČISAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.*, s. 151.



zachování svobody rozhodování o pohlavním životě, zachování domovní svobody i majetku.<sup>62</sup>

K problematice obětování zájmu na ochraně zdraví ve prospěch zájmu na ochranu majetku, resp. nedotknutelnosti obydlí se zabýval Ústavní soud v rozhodnutí II. ÚS 317/01. V tomto případě reagoval obránce na útok na majetek nacházející se ve svém obydlí tak, že útočníka vyhodil ze dveří, v čemž shledali soudy nižších instancí trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TZ. Ústavní soud se s jejich argumentací neztotožnil a v dané věci rozhodl tak, že *není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknuté (obydlí).*

Pojem *zcela zjevně* je třeba vykládat tak, že zcela zjevné je to, co je jasné, naprosto očividné, nepoměr obrany a útoku musí být mimořádně hrubý.<sup>63</sup> Slovo *zjevně* zdůrazňuje subjektivní pojetí podmínek nutné obrany. Tyto podmínky tedy nelze posuzovat striktně objektivně, ale je třeba vzít v potaz i to, jak se situace jevila obránci v čase a místě útoku. Musí se tedy přihlížet i k tomu, že obránce musí reagovat na neočekávanou situaci okamžitě, bez možnosti přípravy, případně ve strachu a rozrušení. K tomu říká Nejvyšší soud v 7 Tdo 272/2006: *„Celkově lze rozhodnutí obou soudů [nižší instance] charakterizovat tak, že příliš přísně činila obviněného odpovědným za výsledek konfliktu, který vyvolal poškozený a v jehož průběhu se obviněný ocitl v postavení obránce, zatímco poškozený byl v postavení útočníka. Nejvyšší soud [...] zastává názor, že riziko za výsledek konfliktu, který je konfliktem útočníka a obránce, musí primárně nést útočník.“*

Jak již bylo uvedeno výše, kritérium podle kterého se rozlišuje dovolenost obranného jednání, je v současném trestním zákoníku *nepřiměřenost*. Jedná se o

---

<sup>62</sup> srov. SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.*, s. 152., ŠÁMAL, P. a kol. *op. cit.*, s. 335., NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. 2007. *op. cit.*, s. 277.

<sup>63</sup> KRATOCHVÍL, V. a kol. 2009. *op. cit.* s. 383.

pravidlo značně abstraktní, naštěstí k jeho výkladu je dnes k dispozici poměrně bohatá judikatura především Nejvyššího soudu.

Judikatura se často zabývá otázkou použití rozličných obranných prostředků, zejména zbraní<sup>64</sup> proti neozbrojenému útočníkovi, případně útočníkovi vyzbrojenému zbraní méně účinnou než jakou použije na svou obranu obránce. Výklad k této problematice dává např. rozhodnutí R 41/80: *Intenzita obrany a teda primeranosť obrany intenzite útoku nie je závislá od použitého prostriedku, ale od toho, ako ho brániaci sa použije. [...] Pritom použité prostriedky majú význam len potiaľ, že brániaci sa z nich môže usudzovať na intenzitu útoku a veľkosť hroziacej škody. Inak ale nemusia byť ani približne rovnakej účinnosti. Brániaci sa použije taký prostriedok, ktorý má práve po ruke. Nejde o to, aký prostriedok obrany to je, ale ako ho brániaci sa použije.*

K otázce použití zbraně vůči neozbrojenému útočníkovi se vyjádřil Nejvyšší soud v rozhodnutí R 14/99: „*V závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočníka.*“

Rozhodování Nejvyššího soudu je v této věci konzistentní viz. např. již citované rozhodnutí 7 Tdo 272/2006 „*Použití střelné zbraně k odvrácení útoku, který byl vedený holýma rukama je za daného stavu v souladu se zásadou, že obránce může použít i citelně důraznějšího prostředku, než jakým byl veden útok.*“

V rozhodnutí 3 Tdo 840/2006 se Nejvyšší soud pokusil vymezit podmínky nutné obrany v případech použití rozdílně účinných zbraní. V daném případě útočník vrhal po obránci z větší vzdálenosti kameny (cihly). Obránce na to reagoval nejprve několika výstražnými výstřely, a když ani poté útočník s útokem nepřestal, vypálil na něj obránce několik ran, z nichž ho jedna smrtelně poranila na hlavě. Nejvyšší soud nikterak překvapivě posoudil vrhání kamenů jako útok zbraní podle § 118 TrZ<sup>65</sup> a dále poněkud kazuisticky rozhodl, že *útok vůči napadenému veden ze strany útočníka opakovaným házením kamenů sice z větší vzdálenosti, avšak takovou intenzitou a tak velkými*

---

<sup>64</sup> Za zbraň se zde v souladu s § 118 TZ považuje cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.

<sup>65</sup> resp. § 89 odst. 5 TZ1961

*kameny, že mu hrozilo způsobení i závažného zranění, přičemž tento útok stále trval, nejde o vybočení z mezí nutné obrany podle § [29] TrZ, pokud napadený jako jediného účinného prostředku k odvrácení takového útoku použil střelné zbraně tak, že vystřelil ve směru na útočníka, kterého zasáhl a způsobil mu smrtelné zranění, zvláště když tomu předcházelo několik neúčinných výstražných výstřelů. V těchto právních větech je důležitý důraz, který Nejvyšší soud kladl na intenzitu házení kamenů, jejich velikost, hrozbu závažného zranění i použití zbraně jako nejzazšího účinného prostředku. Nelze tedy paušalizovat, že jakémukoliv házení kamenů či jiných předmětů lze čelit použitím střelné zbraně.<sup>66</sup>*

### **3.2.4 Subjektivní stránka obranného jednání**

V konkrétních situacích může docházet k rozporu subjektivní představy obránce s realitou. Tento rozpor obráncových představ a objektivní reality může mít dvě varianty. Buď útok existuje ve skutečnosti, ale ne v představách obránce nebo útok reálně neexistuje, ale obránce se domnívá, že existuje. Klíčovou otázkou je, zda je pojmovou složkou nutné obrany i subjektivní podmínka, nebo zdali postačuje, aby byly splněny jen objektivní podmínky nutné obrany.

České právo požaduje po obránci i splnění subjektivních podmínek nutné obrany. Je tedy třeba, aby obránce v okamžiku obrany věděl o existenci objektivních podmínek nutné obrany. Proto případy, kdy jedna osoba napadne jinou, aniž by si byla vědoma toho, že jsou zde dány podmínky nutné obrany, budou posuzovány podle zásad o skutkových omylech. V tomto případě se jedná o negativní omyl o podmínkách beztrestnosti (o okolnostech vylučujících protiprávnost). Podle některých názorů<sup>67</sup> se negativní omyl o podmínkách beztrestnosti rovná pozitivnímu skutkovému omylu o skutečnostech tvořících znaky trestného činu. Takové jednání bude proto trestné jako nezpůsobilý pokus trestného činu.

Tomuto nazírání na skutkový omyl je vytýkáno, že je podle něj třeba kvalifikovat jednání pachatele v těchto případech jako pokus i tehdy, když spáchal to,

---

<sup>66</sup> PÚRY, F. 2007. *op. cit.* s. 230 an.

<sup>67</sup> NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. 2007. *op. cit.* s. 251., obdobně KUČTA, J. 1999. *op. cit.*, s. 160.

co spáchat chtěl a jeho představa o zamýšleném a spáchaném trestném činu se nijak nelišila.<sup>68</sup> Proto například příznivce extrémní pravice, který na ulici zavraždí (tedy dokoná trestný čin vraždy) blízkovýchodně vyhlížející osobu budu trestně odpovědný pro *pokus* vraždy, pokud se následně zjistí, že takto zabránil teroristickému útoku. Při hodnocení povahy a závažnosti trestného činu je třeba vzít v úvahu, že pachatel zabránil takto jinému trestnému činu.

Komentář k současnému trestnímu zákonu<sup>69</sup> uvádí, že úmysl k nutné obraně zahrnuje všechny její podmínky, zejména, že obrana má určitou intenzitu a má vyvolat určitý následek. Není však jasné, proč požadovat úmysl k nutné obraně a vyloučit v tomto směru ostatní formy zavinění, ani jak rozlišovat mezi úmyslem přímým a nepřímým.<sup>70</sup> Nejvyšší soud k tomu ve svém rozhodnutí 7 Tdo 272/2006 jasně říká, že *jednání, kterým někdo odvrátí útok za podmínek vyplývajících z ustanovení § 13 tr. zák., je nutnou obranou bez ohledu na to, zda toto jednání bylo vykonáno úmyslně nebo z nedbalosti*. Obdobně též 7 Tdo 461/2004 nebo Rt 12/83.

Pohnutka obranného jednání při posuzování jeho trestnosti není relevantní. Motivem může vedle obranného smyslu být i touha po dobrodružství, touha po slávě apod.<sup>71</sup>

### 3.2.5 Putativní nutná obrana

Pokud reálný útok chybí, ale obránce se domnívá, že zde útok přímo hrozí nebo trvá, jde o tzv. *domnělou (putativní) nutnou obranu*. Již prvorepublikový Nejvyšší soud pojmenoval putativní obranu jako jednání, které *spočívá v tom, že pachatel má subjektivně omylem za to, že tu jsou ve skutečnosti podmínky nutné obrany, totiž, útok nespravedlivý, přítomný, směřující proti životu, svobodě nebo jmění, proti němuž obrana je potřebnou, ač těchto podmínek skutečně tu není*.<sup>72</sup> Tato definice zůstává platnou i dnes. Putativní nutná obrana se posuzuje podle zásad o skutkovém omylu. Jestliže se pachatel mylně domníval, že zde jsou skutečnosti odůvodňující nutnou

<sup>68</sup> KRATOCHVÍL, V. 2009. *op. cit.* s. 274.

<sup>69</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 330

<sup>70</sup> KUČHTA, J. 1999. *op. cit.* s. 159.

<sup>71</sup> CÍSAŘOVÁ a ČÍŽKOVÁ (1986, s. 25), SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.*, s. 153.

<sup>72</sup> rozhodnutí č. 2196/1925 Sb. rozh. NS

obranu, ač tomu tak de facto nebylo, nepřičítá se mu trestný čin úmyslný, ale zjišťuje se, není-li v tom, že pachatel správně nerozpoznal situaci, nedbalost.<sup>73</sup> Jinými slovy, pokud by obránce nevěděl, že nejde o protiprávní útok, ale vzhledem k okolnostem případu i k jeho osobním poměrům o tom vědět měl a mohl, přichází v úvahu jeho zavinění ve formě nevědomé nedbalosti.<sup>74</sup> O nedbalost se bude jednat, jestliže obránce sice nevěděl, že ve skutečnosti o útok nejde, ale podle svých osobních poměrů a okolností měl a mohl rozpoznat, že jde jen o útok zdánlivý.

Pokud se prokáže absence zavinění ve vztahu k nesprávnému posouzení situace nutné obrany, je třeba posuzovat přiměřenost domnělé nutné obrany podle toho, jak ji hodnotil obránce v putativní obraně, tedy jak vnímal a posuzoval v kritickém okamžiku jednání domnělého útočnicka, na které reagoval. K tomu je třeba dodat, že otázku naplnění podmínek nutné obrany, či putativní nutné obrany, je třeba posuzovat z pohledu osoby, jejíž jednání je předmětem hodnotících úvah, a nikoliv z pohledu osoby jiné, byť by třeba šlo o osobu napadenou, v jejíž prospěch prvně zmíněná osoba jednala.<sup>75</sup>

Beztrestná putativní obrana je tedy taková, kdy obránce není ve vztahu zavinění vůči nesprávnému posouzení situace na kterou reagoval (domnělý útok) a zároveň na tuto situaci reagoval v souladu s podmínkami nutné obrany, tedy takovými podmínkami, které by musel dodržet, pokud by se jednalo o útok skutečný.

### **3.2.6 Nutná obrana a zadržení podle § 76 odst. 2 TrŘ**

V této kapitole se budu zabývat problematikou tzv. občanského zadržení, tedy zadržení osoby přistižené při činu. Jednání, směřující k odvrácení útoku, může být spojeno se zadržením účastníka jakožto osoby přistižené při trestném činu podle § 76 odst. 2 trestního řádu. Obě jednání se mohou překrývat, nebo zadržení může následovat až po odražení útoku.

Zadržení osoby přistižené při činu je dovolené, pokud je tak zapotřebí ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. Platná právní úprava nestanovuje,

---

<sup>73</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 333.

<sup>74</sup> KRATOCHVÍL, V. a kol. 2009. *op. cit.* s. 379.

<sup>75</sup> Rozhodnutí NS, sp. zn. 3 Tdo 944/2004

jakých forem donucení je možné použít. Komentář k trestnímu řádu<sup>76</sup> k tomu pouze uvádí různé způsoby, kterými lze omezení osobní svobody takovéto osoby realizovat, např. jejím uzamčením v bytě nebo jejím vhodném místě nebo jejím spoutáním. Jurisprudence k tomu dále dodává, že na tyto případy bude nutné přiměřeně aplikovat zásady o nutné obraně.<sup>77</sup> Po samotném aktu zadržení je třeba tuto osobu ihned předat policejnímu orgánu, resp. příslušníka ozbrojených sil lze předat též nejbližšímu útvaru ozbrojených sil nebo správci posádky. Nelze-li takovou osobu ihned předat, je třeba některému z uvedených orgánů omezení osobní svobody bez odkladu oznámit.

V souvislosti s problematikou zadržení je třeba zmínit problematiku zákroků soukromých bezpečnostních služeb při ostraze nákupních center, supermarketů a podobně. Při těchto zásazích může docházet vedle zadržení osoby také k osobním prohlídkám. Co se týče zadržení, je zde nutné uvést, že *zaměstnanec bezpečnostní služby není veřejným činitelem (§ 89 odst. 9 tr. zák.), nemá žádné zvláštní postavení a na jeho chování nutno pohlížet jako na chování každého jiného občana. Znamená to, že smí omezit osobní svobodu jiného jen za podmínek § 76 odst. 2 tr. ř.*<sup>78</sup> V tomto případě se soud zabýval otázkou, zda-li mohou příslušníci soukromých bezpečnostních služeb „zadržet“ osobu na příkaz Policie ČR a to aniž by byly dány podmínky § 76 odst. 2, tedy aniž by tato osoba byla přistižena při činu nebo bezprostředně poté. Soud dospěl k závěru, že *ani úsilí směřující k zajištění plnění úkolů Policie České republiky nemůže ospravedlnit činy contra legem.* Závěrem toho rozhodnutí pak byl, že takovéto „zadržení“ je protiprávní a je proti němu přípustná nutná obrana podle § 29 TrZ.

V dalším rozhodnutí<sup>79</sup> zabývajícím se problematikou zadržení a osobních prohlídek soukromými bezpečnostními službami Nejvyšší soud argumentuje občanskoprávním institutem svépomoci podle § 6 Občanského zákoníku<sup>80</sup>. *Pokud úkony zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby odpovídaly dovolené svépomoci, pak jednání obviněného směřující proti nim nemůže odůvodnit nutnou obranu podle § 13 TrZ, která není přípustná, jde-li o výkon práva nebo povinnosti.* Tomuto rozhodnutí je

<sup>76</sup> ŠÁMAL, P. A kol. 2008. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* Praha : C. H. Beck

<sup>77</sup> Císařová, Čížková 1986

<sup>78</sup> R 25/2007

<sup>79</sup> 8 Tdo 572/2006

<sup>80</sup> § 6 ObčZ „*Jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je takto ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.*“

vytýkáno<sup>81</sup> nedostatečné odůvodnění, proč zde soud shledal naplnění podmínek svépomoci. Problematickým se jeví naplnění dvou podmínek svépomoci a to existence *bezprostředně hrozícího* neoprávněného zásahu do práv, a zda se jedná v případě zásahu bezpečnostní služby o zásah *ohrožené osoby*. K první podmínce, tedy k existenci *bezprostředně hrozícího* neoprávněného zásahu, uvádí komentář k Občanskému zákoníku,<sup>82</sup> že zloděj, který odňal cizí věc a má ji ve své moci, dokončil neoprávněný zásah a nastolil tím protiprávní stav a § 6 ObčZ proto takovéto zadržení nekryje. Autoři komentáře zde poukazují na rozpor mezi praxí (tedy zadržování podezřelých z krádeží až do příchodu policie) a slovy zákona. Svépomoc může vykonat jen ten, kdo byl ohrožen, případně jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec. K druhé podmínce svépomoci Púry poznamenává, že se soud v tomto případě nezabýval dostatečně otázkou, zdali jsou zaměstnanci soukromé bezpečnostní služby zmocněnci vlastníka zboží v obchodě, popřípadě na základě jakého aktu se jimi staly.

Výše uvedené se týkalo pouze otázky *zadržení*, nyní se budu zabývat problematikou *osobní prohlídky* zadržené osoby. Osobní prohlídka provedená policejním orgánem je přípustná za podmínek daných § 82 odst. 3 a 4 TrŘ. Ustanovení § 76 odst. 2 TrŘ upravující „občanské“ zadržení osobní prohlídku nedovoluje. Ustanovení občanského práva o svépomoci také nelze aplikovat. Osobní prohlídka je natolik intenzivním zásahem do ústavně zaručené nedotknutelnosti osoby, že ji zákon dovoluje jen policejním orgánům, případně soudním vykonavatelům.<sup>83</sup> Zadržené osoby a zákazníci se proto nemusejí osobním prohlídkám (prováděním soukromými bezpečnostními službami, případně zaměstnanci obchodů) podrobovat. Pokud však bezpečnostní služby osobní prohlídky vykonají, mohou se tím dopustit trestného činu omezování osobní svobody podle § 171 TZ.<sup>84</sup>

---

<sup>81</sup> PÚRY, F. 2007. *Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu*. In *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230 an. Citováno z elektronické verze dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

<sup>82</sup> ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář.*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 90.

<sup>83</sup> při výkonu rozhodnutí prodejem věci (§ 325a OSŘ)

<sup>84</sup> srov. MATES, P., ZELENKA, M. 1994. *K používání osobní prohlídky v obchodech*. In *Daňová a hospodářská kartotéka*. r. 1994, č. 12.

## 4 Exces

V předcházejících kapitolách bylo vysvětleno, jaké jsou podmínky nutné obrany. A přestože jsou tyto formulovány poměrně široce, může v praxi docházet k jejich překročení. Literatura<sup>85</sup> k tomu poznamenává, že správné posouzení případů, kdy byly překročeny meze povoleného jednání, přispívá k formování právního povědomí občanů. Nesprávné právní posouzení, stejně jako zkreslená a nepřesná interpretace soudních rozhodnutí, může vést k pokřivení právního vědomí veřejnosti a i postojů občanů k jednání v nutné obraně vůbec. O překročení (nebo také vybočení, *exces*) se jedná tehdy, existoval-li stav nutné obraně blízký, ale nebyly naplněny všechny její podmínky.

Může se jednat o následující situace:

1. obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, tedy byl zde mimořádně hrubý nepoměr obrany a útoku (*exces intenzivní*). Literatura dále rozlišuje *exces jarý (stenický)*, tedy vybočení z mezí nutné obrany ze zlosti, vzteku, pomstychtivosti a *exces chabý (astenický)*, tedy vybočení v důsledku leknutí, zmatku, strachu apod.
2. obrana nebyla v časových mezích nutné obrany (*exces extenzivní*), tedy byla buď předčasná (útok ještě bezprostředně nehrozil) nebo byla provedena až poté, co útok skončil.

V praxi existuje shoda o zařazování obrany zcela zjevně nepřiměřené jako o vybočení z mezí nutné obrany (viz R 2/83, R 19/82, R 25/75). Stejně se posuzuje i situace, kdy se obránce *zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočником, od něhož již nehrozí nebezpečí.*<sup>86</sup> Případ obrany předčasné judikatura zatím neřešila, ale logicky by měl být posuzován také jako exces.

---

<sup>85</sup> VOKOUN, R. 1989. *op. cit.*, s. 54.

<sup>86</sup> R 18/1979



## 4.1 Právní kvalifikace překročení mezí nutné obrany

Pokud tedy byly překročeny meze nutné obrany, nejedná se o jednání v souladu s právem, ale o jednání protiprávní. Takové jednání pak může naplňovat skutkovou podstatu trestného činu nebo přestupku. Z důvodu, že tu nejsou dány podmínky nutné obrany, je třeba čin posuzovat podle obecných zásad.<sup>87</sup> Problém nebudou činit znaky skutkové podstaty jako je objekt, objektivní stránka nebo subjekt trestného činu. Problematickou ale může být subjektivní stránka činu, tedy o jaký druh zavinění se jedná. Forma zavinění je klíčová pro určení ke spáchání jakého trestného činu došlo, např. k rozlišení vraždy podle § 140 TZ a usmrcení z nedbalosti podle § 143 TZ.

Otázkou je zavinění *k čemu*, tedy jestli k excesu nebo k následku, bude rozhodující. Prvním řešením je považovat za rozhodující zavinění ke způsobenému následku, tedy pokud byl-li následek úmyslný, půjde o trestný čin úmyslný a naopak.

Takovému řešení je vytýkáno,<sup>88</sup> že při jeho aplikaci nebude činěno rozdílu mezi tím, kdo spáchá trestný čin úmyslně (např. ze msty) a tím, kdo překročil meze nutné obrany z nedbalosti.

Druhým možným řešením je posuzovat subjektivní stránku trestného činu spáchaného při vybočení z mezí nutné obrany podle zavinění právě k tomuto vybočení. Úmyslný trestný čin by tedy byl spáchán tehdy, pokud by pachatel z mezí nutné obrany vybočil úmyslně. Tento přístup použil i Nejvyšší soud v rozhodnutí R 12/1954.<sup>89</sup> Při aplikaci tohoto řešení však budou znevýhodněni ti, kteří překročili meze nutné obrany úmyslně, ale při tomto překročení způsobili následek nedbalostně. Např. v úmyslu pachatele vytržat, ho „obránce“ nedbalostně usmrtí, ačkoliv mu chtěl pouze ublížit na zdraví. Protože rozhodující je zde zavinění ve vztahu k excesu, bude „obránce“ vinným

---

<sup>87</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 338.

<sup>88</sup> VOKOUN, R. 1989. *op. cit.*, s. 66.

<sup>89</sup> V případě překročení mezí nutné obrany se bude jednat podle formy zavinění buď o trestný čin nedbalostní (kulposní) nebo o trestný čin úmyslný (dolosní). Jednání takové bude kulposním trestným činem, jestliže pachatel nechtěl použít nepřiměřené obrany, t. j. jestliže ji nechtěl překročit, avšak z nedbalosti ji přece překročil, t. j. jednal způsobem, který nebyl obranou přiměřenou útoku, protože nevěděl, že jedná takovým (nepřiměřeným) způsobem, ale podle okolností a svých osobních poměrů to vědět mohl anebo to sice věděl, avšak bez přiměřených důvodů spoléhal, že následek nepřiměřené obrany nenastane. V případě, že překročil pachatel meze nutné obrany úmyslně, půjde o trestný čin dolosní.

trestným činem vraždy a ne usmrcením z nedbalosti, tedy stejným trestným činem jako ten, kdo úmyslně překročí meze nutné obrany a zároveň úmyslně jiného usmrtí.

Konečně třetí řešení navrhuje Vokoun,<sup>90</sup> podle kterého se mají brát v úvahu jak zavinění k překročení mezí nutné obrany, tak zavinění k způsobenému následku. Bezproblémová situace bude tam, kde budou zavinění k excesu i k následku stejného druhu. Tedy nedbalostní překročení mezí nutné obrany a nedbalostní způsobení následku bude hodnoceno jako nedbalostní trestný čin a při úmyslném excesu s úmyslným způsobením následku bude pachatel odpovídat za úmyslný trestný čin. V případech, kdy se liší míra zavinění excesu a následku, bude rozhodující ten subjektivní vztah, který vykazuje *nejmenší míru* zavinění. Tedy tam, kde alespoň jedno zavinění bude pouze ve formě nedbalosti, se bude jednat o trestný čin nedbalostní. Trestní čin úmyslný bude připadat v úvahu pouze tehdy, když zavinění k excesu stejně jako zavinění k následku bude ve formě úmyslu.<sup>91</sup>

Pravidla o zavinění ve vztahu k *těžšímu následku* vyjádřená v § 17 TZ nejsou tímto dotčena, tedy těžší následek bude v rámci kvalifikované skutkové podstaty přičítán i při nedbalostním zavinění.

## **4.2 Právní důsledky překročení mezí nutné obrany**

Další problematikou, kterou bych se chtěl na tomto místě zabývat je otázka zohlednění skutečnosti, že čin byl spáchán při překročení mezí nutné obrany. Teoretických možností se nabízí několik:

1. brát skutečnost, že ke spáchání trestního činu došlo při překročení mezí nutné obrany za polehčující okolnost,
2. možnost mimořádného snížení trestu pachateli, který překročil meze nutné obrany,
3. možnost upuštění od potrestání pachatele,
4. privilegovaná skutková podstata trestného činu spáchaného při překračování mezí nutné obrany,
5. beztrestnost astenického excesu z mezí nutné obrany.

<sup>90</sup> VOKOUN, R. 1989. *op. cit.* s. 69 an.

<sup>91</sup> K tomu viz rozhodnutí Rt 16/94 a Rt 20/08.

Pokud jde o první možnost, umožňuje platná úprava přihlédnout ke skutečnosti, že čin byl spáchán při překračování mezí nutné obrany jako k obecné polehčující skutečnost podle § 41 písm. g) TZ. Aplikace tohoto ustanovení je však pouze *fakultativní*.

Trestní zákon dále umožňuje pachateli mimořádně snížit trest odnětí svobody podle § 58 odst. 6 TZ. Toto snížení navíc není omezeno ustanovením § 58 odst. 3 TZ, soud tedy není vázán omezeními týkajícími se dolní hranice trestní sazby. Jde o posun oproti dřívější úpravě, která v těchto případech snížení pod určitou hranici neumožňovala.<sup>92</sup>

Třetí možností, jak zohlednit spáchání trestného činu za podmínek blízkých nutné obraně je upuštění od potrestání podle § 46 TZ. Platný trestní zákon však umožňuje upuštění od potrestání pouze u přečinů, tedy jen u nedbalostních trestních činů a jen těch úmyslných trestných činů, na něž zákon stanoví horní hranici trestní sazby nepřevyšující pět let.<sup>93</sup> Vzhledem k tomu, že většina trestných činů spáchaných při překročení mezí nutné obrany zřejmě nebude spadat do kategorie přečinů, je možnost využití tohoto ustanovení značně omezena.

Nový trestní zákoník zavedl skutkovou podstatu trestného činu zabití, kterého se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (§ 141 TZ) a skutkovou podstatu trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, kterého se dopustí ten, kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (§ 146a TZ). Jedná se tedy o privilegovanou skutkovou podstatu vraždy, ublížení na zdraví, resp. těžké újmy na zdraví spáchané za mimořádných okolností. Smyslem této nové úpravy je poskytnout možnost jak odlišit pachatele, kteří usmrtí jiného z omluvitelné pohnutky od pachatelů vraždy a vyhnout se tím jejich stigmatizaci pachatelů nálepkou vraha. Obě tyto skutkové podstaty zohledňují rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo

---

<sup>92</sup> viz § 40 TZ 1961

<sup>93</sup> § 14 TZ

jiného omluvitelného hnutí mysli a rovněž skutečnost, že k trestnému činu došlo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

Úprava trestnosti excesu astenického, tedy vybočení z mezí nutné obrany v důsledku poděšení, strachu nebo leknutí, prošla zajímavým vývojem. Rakouské právo uznávalo takový exces za beztrestný, ledaže by pachatel i přes tento duševní stav si mohl být vědom toho, že překračuje meze nutné obrany.<sup>94</sup> „*Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona za čin trestný z nedbalosti.*“<sup>95</sup> Trestní zákoníky přijaté od roku 1950 beztrestnost pachatelů astenického excesu neposkytovali.

Takové ustanovení se znova objevilo v návrhu trestního zákona z roku 2004, a to v následujícím znění: „*Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.*“ Této koncepci bylo vytýkáno,<sup>96</sup> že je založena jen na jednom druhu afektu, který by byl v praxi těžko rozlišitelný od jiných afektů (např. zlost, msta), přičemž na posouzení o jaký afekt se v daném případě jedná, by závisela trestnost excesu. Kuchta se domnívá, že při aplikaci zásady *in dubio pro reo* by se takovýto institut často zneužíval, neboť by se jen obtížně prokazovalo, že se nejedná právě o tento zákonem privilegovaný afekt.

Jako zřejmě nejpádnější argument proti vyloučení trestní odpovědnosti u astenického excesu uvádí Kuchta, že meze nutné obrany jsou v českém právním řádu stanoveny natolik široce, že jejich překročení bude spíše známkou vysoké formy zavinění nebo omezení volních a rozpoznávacích schopností obránce. V prvním případě není důvod vylučovat trestnost takového jednání, zatímco ve druhém případě se bude postupovat podle obecných ustanovení o nepřičetnosti, resp. zmenšené přičetnosti.<sup>97</sup>

---

<sup>94</sup> MIŘIČKA, A. 1932. *op. cit.*, s. 67.

<sup>95</sup> § 2 písm. g) *in fine* TZ 1852

<sup>96</sup> KUČTA, J. 2003. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona.* In *Trestněprávní revue*, 2003, č. 2, s. 47 an.

<sup>97</sup> KUČTA, J. 1999. *op. cit.*, obdobně také *Dolenský, A.* Překročení hranic nutné obrany. *Všehrd*, 1993, č. 3, s. 22

## 5 Automatická obranná zařízení

Lidé si v důsledku obav o svůj život, zdraví a majetek instalují do svých bytů, domů, prostorů k podnikání či skladů rozmanitá zařízení, jejichž účelem je zastrašit, případně poranit nebo uvěznit narušitele těchto prostor. Tato zařízení mohou nabírat různých forem, od dělbuchů přes samostříly až po palné zbraně. V literatuře se za taková „zařízení“ považují také psi i jiná zvířata.

Problematickým v praxi bývá rozhodování, podle jakých zásad se mají automatická obranná zařízení posuzovat. Zde je třeba vymezit oblasti, ve kterých může být automatické obranné zařízení v rozporu se zákonem. Za prvé to může být samotné držení nebo zhotovení takového zařízení a za druhé to může být zásah automatického obranného zařízení a v návaznosti na to posuzování takového zásahu. Při zhotovení a instalaci automatického obranného zařízení může dojít například k naplnění skutkové podstaty trestného činu nedovoleného ozbrojování podle § 279 TZ, případně trestného činu obecného ohrožení podle § 272 TZ. V literatuře<sup>98</sup> je také zmiňována zvláštní legislativa na ochranu zvířat,<sup>99</sup> která je aplikovatelná, pořídí-li si někdo na ochranu objektu například exotickou šelmu nebo hada. Zde je třeba poznamenat, že skutečnost, že si někdo připraví na obranu proti hrozícímu a očekávanému útoku zbraň, nevylučuje závěr, že se bude při jejím použití jednat o nutnou obranu.<sup>100</sup> Stejně tak protiprávnost automatického obranného zařízení sama o sobě nevylučuje legálnost nutné obrany provedenou tímto zařízením.<sup>101</sup>

Jak již bylo výše uvedeno, za obranné zařízení je považováno i zvíře, které je v objektu ponecháno, aby ho střežilo (především psy). Otázkou je, jak bude hodnoceno ublížení na zdraví, případně i smrt pachatele, který se do střeženého objektu vloupe a hlídací pes na něj zaútočí. Dolenský a Novotný<sup>102</sup> k tomu poznamenávají, že majitel

---

<sup>98</sup> Dolenský, A., Novotný, F. *Nutná obrana a automatická obranná zařízení* In *Trestní právo*, 1998, č. 1, s. 8

<sup>99</sup> zejména zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

<sup>100</sup> srov. R 19/1982

<sup>101</sup> ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *op. cit.* s. 339.

<sup>102</sup> Dolenský, A., Novotný, F. 1998. *op. cit.* s. 8

takového hlídacího psa nemůže být trestně odpovědný, alespoň ne za trestný čin úmyslný. Dále zmínění autoři poznamenávají, že rozmístění varovných tabulek okolo hlídaného objektu může vylučovat trestní odpovědnost zcela, tedy i za trestný čin nedbalostní, stejně jako skutečnost, že ke vloupání se útočníci odhodlali i přes výstražné působení psa (např. štěkot).

Jiný okruh otázek vyvolává problematika instalace *technických* automatických obranných prostředků. Polemiku vyvolává především otázka, podle jaké doby se posuzuje existence podmínek nutné obrany. Někteří autoři<sup>103</sup> se domnívají, že za tuto dobu se považuje okamžik instalace obranného zařízení, a protože žádný útok v tomto okamžiku neexistuje, dovozují z důvodu nedodržení časové podmínky nutné obrany nepřípustnost obranných zařízení vůbec. Tento argument lze snadno vyvrátit jednak obecně dovoleností přípravy k obraně, jednak tím, že pokud se obranné zařízení aktivuje až v okamžiku útoku a bude působit jen do jeho ukončení, bude časová podmínka nutné obrany splněna.<sup>104</sup>

Z výše uvedených důvodů nelze souhlasit s odůvodněním rozhodnutí 6 Tdo 66/2007, kdy Nejvyšší soud rozhodl, že jednání obviněného, který umístil do kůlny nástražný výbušný systém, který způsobil zloději starého železa těžké ublížení na zdraví (vedoucí k amputaci nohy) „nelze [...] považovat za jednání v nutné obraně podle ustanovení § 13 tr. zák. či krajní nouzi podle § 14 tr. zák., vzhledem k tomu, že v době instalace tohoto zařízení nebyly splněny podmínky aplikace výše uvedených ustanovení, ze strany poškozeného se nejednalo o útok, který bezprostředně hrozil nebo trval, ani nebylo odvráceno nebezpečí přímo (tj. bezprostředně) hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem“.

Další námitkou, která podle některých vylučuje přípustnost nutné obrany při použití automatických obranných prostředků, je, že tato zařízení ohrožují i ty, jež do střeženého objektu vstoupili v souladu s právem (např. hasiči při zásahu, policisté při domovní prohlídce) nebo ty, jež sice vstoupili do střeženého objektu protiprávně, ale bez zlého úmyslu (např. děti přelezou plot pro zapadlý míč). V těchto případech, kdy dojde k zasažení osoby, která není útočníkem (alespoň ne takovým, jakého si

---

<sup>103</sup> Solnař, V. – Trestní právo hmotné, Část obecná, Praha 1947

<sup>104</sup> Dolenský, A., Novotný, F. 1998. *op. cit.* s. 8

představoval ten, kdo automatické obranné zařízení instaloval) bude přicházet v úvahu odpovědnost za poruchové trestné činy, a to zpravidla v nedbalostní formě zavinění. Samotná skutečnost, že automatické obranné zařízení již od nastražení způsobuje určité *abstraktní* ohrožení, nemůže vyloučit aplikaci ustanovení o nutné obraně, za předpokladu, že zde budou dány její podmínky, tedy především přítomnost útoku a obrana, která není zcela zjevně nepřiměřená.<sup>105</sup>

Tím se dostáváme k další námitce vůči automatickým obranným zařízením a to, že tato zařízení nemohou diferencovat svou funkci podle povahy útoku. Taková zařízení nejsou schopná sama posoudit intenzitu útoku a podle toho zvolit způsob obrany. Na druhou stranu již v okamžiku instalace obranného zařízení by mělo být obránci zřejmé, jaké hodnoty jsou zařízením chráněny (život, majetek, ...), stejně jako účinnost obranného zařízení a možné následky jeho aktivace. Na základě těchto úvah, které obránce může učinit již v době instalace obranného zařízení, je možno obranné zařízení zkonstruovat tak, aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Zde je také třeba připomenout, že možno beztrestně chránit i zájem nižší kategorie nebo v konkrétním případě méně závažný a to i obětováním zájmu vyššího nebo v daném případě významnějšího.<sup>106</sup> Stejně tak samotná skutečnost, že obránce použije obranného zařízení, tedy zbraně ve smyslu § 118 TZ, proti neozbrojenému útočníkovi, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou (viz např. R 47/1995). Z výše uvedeného vyplývá, že ač automatické obranné zařízení nemůže diferencovat svou funkci podle povahy útoku, je stále možné, aby jeho účinek spadl pod ustanovení o nutné obraně.

Vzhledem ke všem výše uvedeným důvodem je možno dospět k závěru, že není vyloučeno posuzovat obranu za pomoci automatických obranných zařízení jako nutnou obranu podle § 29 TZ. Užití takového obranného zařízení však vyžaduje splnění všech podmínek nutné obrany. Klíčovou zde bude především otázka aktivace obranného

---

<sup>105</sup> Stejný názor je vyjádřen i v níže popsaném rozhodnutí sp. zn. 37 T 33/2005: „*Obžalovaný je v dané věci souzen za jednání, kterého se skutečně dopustil. Nástražné zařízení instalované obžalovaným zranilo osobu, jež se dopouštěla protiprávního jednání vůči majetku obžalovaného. Pokud by nástražný systém iniciovala osoba, která by byla na pozemku oprávněně či se jednalo o dítě, nebylo by možno jednání takové osoby či dítěte hodnotit jako útok na majetek obžalovaného a obžalovaný by v takovém případě byl plně odpovědný za způsobený následek.*“

<sup>106</sup> SOLNAŘ, V., FENYK, J. a CÍSAŘOVÁ, D. 2003. *op. cit.* s. 151.

zařízení jen při hrozícím nebo trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákoníkem, a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Obdobný názor zastává i Krajský soud v Plzni ve svém rozhodnutí sp. zn. 37 T 33/2005. V tomto případě nastražil majitel chaty několik automatických zařízení, založených na principu palné zbraně. Dvě z těchto zařízení byla namířena do oblasti nohou útočníka a obsahovala pevnou střelu, další dvě zařízení byla namířena zhruba do oblasti obličeje a obsahovala plynové náboje s dráždivou látkou. Při pokusu o vniknutí do chaty bylo aktivováno jedno z prvně jmenovaných zařízení a došlo ke zranění narušitele. Majitel chaty byl obžalován z trestného činu nedovoleného ozbrojování podle § 185 odst. 1 TZ 1961 a trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TZ 1961.

Soud posoudil jednání majitele chaty jako jednání *analogické* nutné obraně: „V daném případě to nebyla přímo osoba obžalovaného, která by se bránila útoku jiné osoby, kdy uvedená obrana majetku byla zabezpečena nástražným zařízením vyrobeným obžalovaným. Nejde tedy přímo o nutnou obranu dle § 13 trestního zákona, ale o případ obdobný, kdy analogie ve prospěch obžalovaného (o kterou v daném případě jde) je přípustná.“ Vzhledem k tomu, že tu byly dány podmínky nutné obrany, soud rozhodl, že v jednání majitele chaty neshledává trestný čin ublížení na zdraví.<sup>107</sup> Jako argument, proč se jedná o *analogii* nutné obrany, uvádí soud, že instalace zařízení a jeho zásah nespadá v jeden časový okamžik. Jak již bylo uvedeno výše, okamžikem rozhodným pro posuzování zda tu byly splněny podmínky nutné obrany nebo ne, je okamžik aktivace obranného zařízení. Z tohoto důvodu se domnívám, že soud měl posoudit situaci jako nutnou obranu a nikoliv její analogii. Nicméně konečné rozhodnutí soudu, bez ohledu na jeho odůvodnění, lze považovat za správné.

Sjednocení soudních rozhodnutí snad přinese schválené, ale dosud nezveřejněné stanovisko trestního kolegia NS<sup>108</sup> k výkladu nutné obrany s použitím automatického obranného zařízení. Toto stanovisko jednoznačně připouští nutnou obranu prostřednictvím automatického obranného zařízení za předpokladu, že budou splněny její

---

<sup>107</sup> Pro úplnost je třeba uvést, že soud majitele chaty uznal vinným z trestného činu nedovoleného ozbrojování, nicméně zejména vzhledem k osobě pachatele (pokročilý věk, v minulosti netrestaný, žijící ve strachu z opakovaného vykrádání) upustil od jeho potrestání.

<sup>108</sup> Sp. zn. Tpjn 303/2008 (za jehož poskytnutí tímto děkuji Prof. Šámalovi)



podmínky, tedy že se aktivuje jen proti hrozícímu či trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem a že jeho účinnost nebude zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Pokud by došlo k aktivaci automatického obranného zařízení jinak než protiprávním útokem a dojde k zásahu osoby, která nebyla útočníkem (např. děti, hasiči) přichází v úvahu odpovědnost zpravidla za nedbalostní trestný čin.

## 6 Komparace

V předchozích kapitolách bylo shrnuto, jak řeší problematiku okolností vylučující protiprávnost a nutné obrany česká právní úprava. V následující kapitole chci poskytnout stručný náhled do právní úpravy této problematiky ve Spojených státech amerických.

### 6.1 USA

Spojené státy americké patří do rodiny zemí common law. Zároveň je to země federativní, což pro trestní právo znamená nejednotnost právní úpravy mezi jednotlivými státy federace. V šedesátých letech minulého století proto vznikl Vzorový trestní zákoník (Model Penal Code, dále jen „MPC“), který se měl stát vzorem pro zákonodárce při aktualizaci a rekodifikaci trestních zákoníků jednotlivých států. Organizací, která připravovala MPC, byl Americký právní institut (American Law Institute) a poslední novelizace MPC byla provedena v roce 1981.

Situace ohledně platné úpravy nutné obrany bývá někdy velmi nepřehledná. Na jedné straně existuje řada pravidel common law, na druhé straně v různých státech existují rozličné zákony upravující nutnou obranu, často aniž by bylo jasně stanoveno, zda tyto zákony nahrazují a zrušují pravidla common law. Přestože se legislativa jednotlivých členských států liší, je zde nesporný vliv MPC, který byl s menší či většími úpravami přijat jako základ zákonné úpravy těch států, které považovaly za nutné novelizovat svoji úpravu nutné obrany.

Dominantním rysem úpravy v MPC je velká míra kazuističnosti. Nutná obrana je strukturována jako dlouhý seznam možných případů, který však není úplný. Dalším rysem je samostatná úprava použití smrtící síly při nutné obraně a subjektivní pojetí podmínek oprávněnosti nutné obrany.

Základním pravidlem je ustanovení § 3.04 odst. 1 MPC: „*Užití síly proti jiné osobě je oprávněné, pokud se obránce domnívá, že takové užití síly je za dané situace bezprostředně nezbytné k odvrácení protiprávního použití síly.*“

### **6.1.1 Potřebnost obranného jednání**

MPC vyžaduje, aby jednání v nutné obraně bylo *potřebné*. Tato potřebnost, nebo také nezbytnost, je posuzována subjektivně, tedy tak, jak se v době a místě útoku jevila obránci. Pod test potřebnosti se také podřazuje subjektivní stránka obránce, tedy s jakým úmyslem obránce jednal. Pokud si obránce nebyl vědom toho, že jedná za podmínek nutné obrany, nebude se ani jeho chování jako nutná obrana kvalifikovat, bude tedy trestně odpovědný. Opačná situace, tedy pokud se obránce domnívá, že jedná v nutné obraně, aniž by tu podmínky nutné obrany ve skutečnosti byly, se bude posuzovat podle obecných zásad o omylu.

Na rozdíl od krajní nouze v MPC, která vyžaduje rovnováhu mezi statky ohroženými a statky obětovanými, nutná obrana takovou rovnováhu nevyžaduje.

### **6.1.2 Protiprávnost**

Nutná obrana je oprávněná pouze proti protiprávnímu použití síly útočníkem. Definici protiprávního použití síly poskytuje § 3.11 odst. 1 MPC, podle kterého je protiprávní síla taková „*síla, včetně omezení osobní svobody, které je použito bez svolení osoby, vůči níž je jí použito a jejíž užití naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, přestupku nebo občanskoprávního deliktu nebo které by takovou skutkovou podstatu naplňovalo nebýt okolností vylučujících protiprávnost (jako neexistence úmyslu, nedbalosti nebo duševní způsobilosti; jednání pod nátlakem; nedostatek věku; diplomatický status) nebo pokud se jedná o výkon práva*“

Na tomto místě je nutný krátký exkurz do členění důvodů vylučujících odpovědnost v MPC. Jsou zde rozlišovány dva druhy důvodů vylučujících trestní odpovědnost – jednání tzv. ospravedlňující a jednání omluvitelná. Do skupiny ospravedlňujících jednání se řadí *krajní nouze* (necessity), *nutná obrana* (self-defense),

*svolení* (consent) a *vynucování práva* veřejnou mocí (law enforcement). Tato jednání nejsou vůbec považována za protiprávní.

Mezi jednání omluvitelná americká jurisprudence řadí jednání učiněná v *donucení* (duress, jedná se o omluvnou formu krajní nouze)<sup>109</sup> jednání *vyprovokovaná* a spáchaná za zmenšené přičetnosti pachatele (definována jako jednání pod vlivem extrémní duševní nebo emoční poruchy, pro které je rozumné vysvětlení nebo omluva),<sup>110</sup> jednání osoby nepřičetné a jednání osoby trestně neodpovědné pro nedostatek věku. Jednání ospravedlnitelná jsou považována za *správná*, nebo alespoň nikoliv nežádoucí, naopak jednání omluvitelná jsou považována za *nežádoucí*, ale z určitých důvodů za ně není jejich původce trestně odpovědný. Jednání omluvitelná jsou sice protiprávní, ale jejich původce nelze trestně stíhat. Jednání ospravedlnitelná nejsou trestná, ani protiprávní.

Z výše uvedené definice vyplývá, že útoky, které jsou jednáním omluvitelným, odůvodňují nutnou obranu. Proto útoku osoby trestně neodpovědné (pro nepřičetnost nebo dítěte) bude možno odvracet za podmínek nutné obrany, neboť se jedná o útok protiprávní.

Z jednání ospravedlněných definice protiprávního užití síly zmiňuje pouze svolení – odvracení útoku, ke kterému bylo dáno svolení, nemůže být posuzováno jako nutná obrana. Otázkou zůstává, zdali je možné v nutné obraně odvracet útok osoby, která se domnívá, že jedná v krajní nouzi, resp. nutné obraně.

Toto rozdělení okolností vylučující trestnost považují za velice užitečné i pro praxi. Například ve třetí kapitole zmíněný příklad osoby (B) napadené osobou (A), která byla donucená pod pohrůžkou zabít sebe i své rodiny k vraždě osoby B, se bude řešit následovně. Podle právní úpravy obsažené v MPC jedná osoba A v *donucení* (duress, omluvná krajní nouze). Takové jednání je sice beztrestné, ale nikoliv protiprávní.

---

<sup>109</sup> k tomu viz ŘÍHA, J. 2008. *op. cit.* s. 288.

<sup>110</sup> Jedná se o důvod vylučující trestnost svého druhu, protože je použitelné pouze v případech usmrcení člověka. V případě, že je toto ustanovení aplikováno, nemůže být pachatel shledán vinným úmyslným trestným činem vraždy (murder), ale pouze usmrcením z nedbalosti (manslaughter). Toto ustanovení plní podobnou úlohu jako trestný čin *zabití* v platném českém trestním zákoníku. Usmrcení z nedbalosti podle MPC je méně závažným trestným činem (second degree felony) než vražda a je tudíž sankcionováno méně přísně.

Napadená osoba B se brání protiprávnímu útoku a může se tedy bránit za podmínek nutné obrany.

### 6.1.3 Časové ohraničení

Použití síly v nutné obraně musí být za dané situace *bezprostředně* nezbytné. MPC nevylučuje použití síly proti bezprostřední hrozbě. V nutné obraně je tak možné odvracet útok, který již započal, stejně jako útok bezprostředně hrozící.

### 6.1.4 Pomoc v nutné obraně

Právo bránit někoho jiného než sebe sama je upraveno samostatně, ustanovení § 3.05 však pouze odkazuje na podmínky dané § 3.04. Za zmínku stojí, že přijetím MPC došlo k posunu oproti pravidlům common law, která dovolovala pomoc v nutné obraně pouze osobám ve zvláštním vztahu k napadenému (jako např. příbuzní, osoby mezi kterými existovaly pracovněprávní vztahy).

### 6.1.5 Obrana majetku

Základním pravidlem § 3.06 je zákaz užití smrtící síly při obraně majetku. Toto pravidlo ale neplatí bezmezně. V odstavci 3 zmíněného paragrafu jsou stanoveny dvě výjimky umožňující použít smrtící síly. První výjimkou je právo užít smrtící síly proti osobě, která se pokouší obránce připravit o jeho obydlí.<sup>111</sup> Druhou výjimkou je situace, za které se útočník pokouší o zhářství, vloupání, krádež nebo poškozování cizí věci a zároveň útočník hrozil použitím nebo použil smrtící síly proti obránci nebo pokud by se obránce vystavoval použitím jiné než smrtící síly k zabránění takového útoku podstatnému nebezpečí vážné újmy na zdraví.

Pravidlo zakazující užití smrtící síly se dále odráží v ustanoveních o automatických obranných zařízeních,<sup>112</sup> která nesmějí být konstruována tak, aby mohla způsobit smrt nebo vážnou újmu na zdraví.

---

<sup>111</sup> § 3.06 odst. 3, písm. d), pododst. i) MPC

<sup>112</sup> § 3.06 odst. 5 MPC

MPC dále vyžaduje, aby zásah obranného zařízení byl *přiměřený* podle okolností, za kterých se obránce domníval, že toto zařízení bude aktivováno. Toto pravidlo vyjadřuje dřívější zásadu, podle které je obránce beztrestný, jestliže při aktivaci obranného zařízení došlo k takovému zásahu, který by byl po právu, pokud by obránce byl na místě přítomen a zasahoval přímo (tedy nikoliv prostřednictvím obranného zařízení).<sup>113</sup>

Dále se musí jednat o zařízení, které je pro tento účel běžně používáno nebo musí být přijata náležitá opatření, aby se případní narušitelé dozvěděli, že je používáno.<sup>114</sup>

## 6.2 Použití smrtící síly

Použití smrtící síly je základním tématem Anglo-Americké nauky o nutné obraně. Historicky se za jednání v nutné obraně považovalo pouze použití smrtící síly a nutná obrana byla okolností vylučující trestní odpovědnost aplikovatelnou pouze u trestného činu vraždy. Z hlediska systematického členění byla upravena ve zvláštní části trestního práva.

V MPC je použití smrtící síly v nutné obraně, stejně jako obecná nutná obrana, upraveno v obecné části tohoto zákoníku. Pro použití smrtící síly v nutné obraně jsou zde kladeny užší podmínky než na „obecnou“ nutnou obranu: „*Smrtící sílu nelze oprávněně použít, ledaže se bránící se osoba domnívá, že užití takové síly je bezprostředně nezbytné k obraně před ztrátou života, vážnou újmou na zdraví, únosem nebo pohlavním stykem vynuceným silou nebo hrozbou síly.*“<sup>115</sup>

Samotná definice pojmu smrtící síly obsažená v § 3.11 odst. 2 MPC je poměrně široká. Nejedná se pouze o užití síly, které vedlo ke smrti, ale zahrnuje i sílu, o které obránce ví, že přináší podstatné riziko smrti či vážné újmy na zdraví. Výslovně se stanoví, že se za užití smrtící síly považuje i výstřel ve směru jiné osoby nebo vozidla,

---

<sup>113</sup> American Law Reports: *Use of set gun, trap, or similar device on defendant's own property*. Citováno z elektronické verze dostupné z databáze Westlaw : <http://www.westlaw.com>. (47 A.L.R.3d 646)

<sup>114</sup> Lze jen těžko soudit, co bylo zákonodárce považoval za „běžně používané“ obranné zařízení. Nejspíše se bude jednat o ostnaté dráty, střepy umístěné na obvodových zdech a zřejmě sem spadají i hlídací psi.

<sup>115</sup> § 3.04 odst. 2 písm. b)

v níž se osoba nachází. Samotné usmrcení tedy není podmínkou, aby se jednání považovalo za *použití smrtící síly*.

Pro užití smrtící síly je potřeba splnit podmínku *subsidiarity*. MPC dává obránci za povinnost ustoupit, vydat věc nebo poslechnout pokyny útočníka v případech, kdy obránce ví, že se lze takto zcela bezpečně vyhnout nutnosti užít smrtící sílu. Tradiční výjimkou z této povinnosti ustoupit je situace, kde se obránce nachází uvnitř svého obydlí nebo na svém pracovišti. Tato výjimka ale přichází se svými vlastními podvýjimkami. Ustupovat tak musí i obránce ve vlastním obydlí, jestliže útok vyprovokoval, stejně jako osoba, která je napadená na vlastním pracovišti osobou, se kterou toto pracoviště sdílí.<sup>116</sup>

Dále je použití smrtící síly vyloučeno v případech, kdy "obránce" vyprovokoval "útočníka" v úmyslu užít způsobit mu smrt nebo těžké tělesné zranění.<sup>117</sup>

---

<sup>116</sup> § 3.04 odst. 2 písm. b) pododst. ii) MPC

<sup>117</sup> § 3.04 odst. 2 písm. b) pododst. i) MPC

## 7 Závěr

Okolnosti vylučující protiprávnost obecně a nutná obrana zvlášť patří k tradičním otázkám trestněprávní nauky. Protože se jedná instituty upravující trestněprávní odpovědnost, jde o instituty velmi praktické. Prostřednictvím těchto institutů se může s trestním právem setkat i jinak zcela bezúhonný občan. V této práci jsem se snažil věnovat pozornost problematickým místům nutné obrany a to jak z pohledu judikatury (tam, kde byla dostupná), tak z pohledu právní vědy (v oblastech, které nebyly judikaturou dosud řešeny). Pozornost jsem také věnoval historickému vývoji nutné obrany a její úpravě v zahraničí. Úkolem této kapitoly je shrnutí závěrů, ke kterým bylo v této práci dospěno.

Ve druhé kapitole je popsána pozice nutné obrany v systematice trestního práva a obecně vymezen pojen nutné obrany jako takové. Nutná obrana je jednou z okolností vylučujících protiprávnost. Její podstatou je odvracení bezprostředně hrozícího nebo trvajících protiprávního a pro společnost škodlivého útoku na zájmy chráněné trestním zákonem, a to činem, který by jinak byl trestným činem proti útočníkovi, přičemž tato obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Ve třetí kapitole jsou rozebrány základní složky nutné obrany, kterými jsou *útok* a *obrana*. Útok má většinou charakter fyzického útoku proti tělesné integritě nebo proti majetkovým právům nebo domovní svobodě. Útok může být jednáním komisiivním i omisiivním. Útok musí být veden proti zájmům chráněným zákonem. Současný trestní zákoník výslovně chráněné zájmy nevyjmenovává, z důvodové zprávy však jasně plyne, že se jedná o ochranu práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob a dále o zájmy společnosti a ústavní zřízení. Pro stanovení konkrétních chráněných zájmů poslouží jako dobré vodítko druhové objekty trestných činů v jednotlivých hlavách zvláštní části trestního zákona. Aby se jednání dalo považovat za útok, vyžaduje se, aby jeho společenská škodlivost nebyla zcela nepatrná. Pouhé nezbednosti proto nejsou útokem. Co se týče protiprávnosti útoku, vychází současná právní věda z koncepce objektivního pojetí protiprávnosti, tedy protiprávním útokem je neoprávněné ohrožení cizích zájmů, aniž by se brala v potaz subjektivní situace útočníka a jeho zavinění.



Důsledkem této koncepce je, že i útoky osob trestně neodpovědných (např. dětí nebo osob nepříčetných) jsou chápány jako útoky, proti kterým se lze bránit podle podmínek nutné obrany a nikoliv jako nebezpečí, které lze odvracet jen za podmínek krajní nouze, jak tomu bylo v minulosti. Co se týče časového vymezení útoku, musí tento *bezprostředně hrozit* nebo *trvat*. Za útok bezprostředně hrozící se považuje situace, kdy útok musí bez prodlení a určitě následovat za hrozbou. Útok pak trvá až do chvíle, kdy nebezpečí pro chránění zájem pominulo.

Druhou základní složkou nutné obrany je obranné jednání, tedy obrana samotná. Subjektem obrany (obráncem) může být kdokoliv, tedy jak osoba, jejíž zájmy jsou přímo napadeny, tak i tzv. pomocník v nutné obraně. Současná právní úprava vyžaduje, aby obránce v okamžiku obrany věděl o jejích objektivních podmínkách, musí být tedy splněna subjektivní stránka obranného jednání. Nesoulad subjektivní představy obránce s realitou se může projevit buď tak, že obránce se mylně domnívá, že je tu jsou dány objektivní podmínky nutné obrany, ač tomu tak v realitě není (tzv. putativní nutná obrana), nebo naopak „obránce“ zaútočí na útočníka aniž by si byl „obránce“ vědom, že je zde objektivně existuje hrozící útok (tzv. negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost). V případech putativní nutné obrany připadá v úvahu pouze odpovědnost za nedbalostní trestný čin a to jen v případech kdy se prokáže nedbalost obránce ve vztahu k nesprávnému rozpoznání situace. Negativní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost se posuzuje stejně jako pozitivní skutkový omyl o skutečnostech tvořících znaky trestního činu, takové jedná proto bude trestné jako nezpůsobilý pokus trestného činu. Úskalím tohoto řešení jsou situace, kdy pachatel spáchá přesně to, co spáchat chtěl, tedy jeho představa o zamýšleném a spáchaném trestném činu se nijak nelišila, a přesto, protože došlo k odvrácení útoku, bude jednání pachatele vyhodnoceno jako pokus trestného činu.

Přestože požadavek subsidiarity se vztahuje pouze na krajní nouzi a nikoliv na nutnou obranu, soudy opakovaně takový požadavek na obránce kladou. Proto jsem věnoval této problematice oddíl 3.2.2. V následujícím oddíle jsem rozebral otázku přiměřenosti nutné obrany. Jakkoliv je nutná obrana právem, nejedná se o právo neomezené. I práva útočníka jsou do jisté míry šetřena. Tato míra je vyjádřena v mezích nutné obrany. Obrana je limitována co do *doby* kdy je přípustná (k tomu více oddíl

3.1.7) a také co do *intenzity* (oddíl 3.2.3). Nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. *Způsob útoku* se chápe jako jeho intenzita, včetně prostředků a způsobu jejich použití, vlastnosti útočnicka (fyzická kondice, věk), počet útočnicků, ale i zájem ohrožený útokem, resp. hrozící škoda. Spojení *zcela zjevně* je třeba vykládat tak, že zjevné je to, co je naprosto jasné, očividné, nepoměr útoku a obrany teď musí být mimořádně hrubý. Slovo *zjevně* ale také zdůrazňuje subjektivní hledisko, tedy to, jak se situace jevila obránci v čase a místě útoku.

V oddíle 3.2.6 se zabývám problematikou s nutnou obranou úzce spojenou a to tzv. občanským zadržením, tedy zadržením útočnicka přistiženého při trestném činu občanem (nikoliv tedy příslušníkem veřejných sborů, např. Police ČR).

O překročení mezi nutné obrany (excesu) pojednává čtvrtá kapitola. Jsou popsány jednotlivé druhy excesů – *intenzivní* (vybočení z mezí intenzity nutné obrany) a *exces extenzivní* (vybočení z časových mezí nutné obrany). V rámci této kapitoly se zabývám právní kvalifikací překročení mezi nutné obrany, obzvláště ve vztahu k zavinění. Základní otázkou této podkapitoly je zda-li je pro právní kvalifikaci excesu určující zavinění vůči excesu nebo vůči následku. Nejlépe na tuto otázku odpovídá řešení, kde rozhodující je ten subjektivní vztah, který vykazuje nejmenší míru zavinění následku, bude rozhodující ten subjektivní vztah, který vykazuje *nejmenší míru* zavinění. Tedy tam, kde alespoň jedno zavinění bude pouze ve formě nedbalosti, se bude jednat o trestný čin nedbalostní. Trestní čin úmyslný bude připadat v úvahu pouze tehdy, když zavinění k excesu, stejně jako zavinění k následku, bude ve formě úmyslu.

Otázkou jaké právní důsledky má překročení mezi nutné obrany se zabývá podkapitola 4.2. Za prvé skutečnost, že ke spáchání trestného činu došlo při překročení mezi nutné obrany lze brát za polehčující okolnost, za druhé právní řád umožňuje pachateli, který překročil meze nutné obrany mimořádně snížit trest, za třetí lze u takového pachatele upustit od potrestání a za čtvrté právní řád obsahuje privilegované skutkové podstaty vraždy zabití, resp. ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, které jsou pro pachatele příznivější než jejich nepriviligované verze. Během příprav rekodifikace trestního zákoníku se vedly diskuze o zakotvení beztrestnosti pro pachatele *astenického excesu*, tedy vybočení z mezí nutné obrany v důsledku poděšení, strachu nebo leknutí. Toto ustanovení se však do finální verze trestního zákoníku nedostalo.

Přesto se domnívám, že by bylo z hlediska *de lege ferenda* vhodné, poskytnout pachatelům astenického excesu beztrestnost.

Pátá kapitola je věnována aplikaci ustanovení o nutné obraně na automatická obranná zařízení. Jedná se o problematiku velmi aktuální, o čemž svědčí i nedávno schválené stanovisko trestního kolegia NS. Toto stanovisko snad povede ke sjednocení judikatury v této oblasti, neboť ta je zatím velmi rozporná. Podle tohoto stanoviska není vyloučeno posuzovat obranu za pomoci automatických obranných zařízení jako nutnou obranu podle § 29 TZ. Užití takového obranného zařízení však vyžaduje splnění všech podmínek nutné obrany. Klíčovou zde bude především otázka aktivace obranného zařízení jen při hrozícím nebo trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákoníkem, a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Samotná instalace automatického obranného zařízení není trestná, ledaže by tím byla naplněna skutková podstata některého z ohrožovacích deliktů (např. nedovolené ozbrojování). Pokud dojde k iniciaci zařízení jinak než protiprávním útokem a dojde k zásahu osoby, která nebyla útočníkem (např. děti, hasiči) přichází v úvahu odpovědnost zpravidla za nedbalostní trestný čin.

Šestou kapitolu této práce jsem věnoval náhledu do úpravy nutné obrany ve Spojených státech amerických. Jako základ pro komparaci jsem použil Modelový trestní zákoník (Model Penal Code), jedná se o vědecký návrh trestního zákoníku, který byl později přijat jako základ pro rekodifikaci trestního práva v mnohých státech federace. Charakteristickým rysem úpravy v tomto zákoníku je jednak jeho kazuističnost, která je důsledkem rozhodující role judikatury v americkém právu (úprava v MPC je na mnohých místech *de facto* kodifikací precedentů). Druhým hlavním rysem této úpravy je rozlišování *omluvných* (*excuses*) a *ospravedlňujících* (*justifications*) důvodů vylučujících beztrestnost. Jednání ospravedlnitelná (např. nutná obrana) jsou považována za správná, a proto nejsou ani protiprávní. Jednání omluvitelná jsou považována za nežádoucí, protiprávní, ale z určitých důvodů nelze jejich původce trestně stíhat (např. pro nepřičetnost). Domnívám se, že takové dělení důvodů vylučujících trestnost by mohlo být inspirací i pro český právní řád. Například zavedení omluvné krajní nouze by vyřešilo řadu problémů nastíněných v oddíle 3.1.3.

## **8 Seznam zkratk**

ObčZ	zákon č. 40/1960 Sb., Občanský zákoník
NS	Nejvyšší soud České Republiky
TZ 1961	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

## 9 Použitá literatura

- DOLENSKÝ, A., NOVOTNÝ, F. 1998. *Nutná obrana a automatická obranná zařízení*. In *Trestní právo*, 1998, č. 1, s. 8
- DUBBER, M. D. 2002. *Criminal law: Model penal code*. New York: Foundation Press, 2002
- FREMR, R., ZELENKA, P. 1994. *K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona*. In *Právní praxe*. 1994, č. 1, s. 11
- HERCZEG, J. 2006. *Zákaz mučení a jeho relativizace v boji proti terorizmu*. In *Trestněprávní revue*, 2006, č. 7, s. 203 an.
- KUCHTA, J. 1999. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- KUCHTA, J. 2003. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona*. In *Trestněprávní revue*, 2003, č. 2, s. 47 an.
- MATES, P., ZELENKA, M. 1994. *K používání osobní prohlídky v obchodech*. In *Daňová a hospodářská kartotéka*. r. 1994, č. 12.
- MIŘIČKA, A. 1932. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. 10. vydání. Praha: Všehrad, 1932
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. 2007. *Trestní právo hmotné: I. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007.
- NÝVLTOVÁ, I. 2003. *Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných*. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 204–206.
- PEROVICH, J.D. 1973. *American Law Reports: Use of set gun, trap, or similar device on defendant's own property*. Citováno z elektronické verze dostupné z databáze Westlaw : <http://www.westlaw.com>. (citační značka 47 A.L.R.3d 646)
- PÚRY, F. 2007. *Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu*. In *Trestněprávní revue*, 2007, č. 8, s. 230 an.
- SANGERO, B. 2006. *Self-defence in criminal law*. Oxford: Hart, 2006
- ŠÁMAL, P. A kol. 2008. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6. vydání. Praha : C. H. Beck

ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 329 an.

VOKOUN, R. 1989. *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*. In *Acta Universitatis Carolinae-Iuridica*, 1989, č. 3.

## 10 Abstract

### Controversial Issues of Necessary Defence in Case Law

In this thesis I focus on the problematic issues of necessary defence (self-defence) both from the point of view of case law (where available) and law theory (in areas that have yet to be decided by courts).

The second chapter describes the position of necessary defence in the systematic of Czech criminal law and defines the legal institute of necessary defence itself. Necessary defence is one of circumstances that exclude criminal liability (excuses and justifications). The substance of necessary defence is the repulsion of an imminent or pending attack on interests protected by the Criminal Code. The attack must be unlawful and harmful to the interests of society. The action of the defender must not be utterly apparently inadequate to the manner of the attack. Also the action of the defender must be intensive enough to otherwise constitute a crime.

The third chapter addresses the issues of basic components of necessary defence, that is, the *attack* and the *defensive action*. The harmfulness of an attack must be at least discernible. In regards to the unlawfulness of an attack, the criterion is *objective unlawfulness*, that is, behaviour is unlawful if it unduly threatens interests of others, without taking into consideration of the culpability of the attacker. As a result, even the attacks of children or the insane are considered attacks that can be repelled under the conditions of necessary defence. The second basic component of necessary defence is the *defensive action*, the defence itself. There is currently no *subsidiarity* requirement, that is, there is no duty to retreat. The necessary defence must not be utterly apparently inadequate to the manner of the attack. The inadequacy between the attack and the defence must be clearly and strikingly apparent. The word “apparently” also stresses the subjective criterion (the view of the defender) that must be used when deciding of is “inadequate”.

The fourth chapter concentrates on the issue of stepping outside of the limits of necessary defence, i.e. *excesses*. The excesses can be either *intensive* (defence was too intensive and therefore apparently utterly inadequate) or *extensive* (defence was either untimely or it came after the attack ceased to exist).

The fifth chapter deals with the issue of automated defence systems (such as traps, crossbows or booby traps). This issue is highly controversial and as a result it was a subject of an official opinion issued by the criminal collegium of the Supreme Court. The Supreme Court's opinion clearly states that automated defensive devices may be used in defence against an unlawful attack as long as the device is activated at the time of this attack and the effect of the device is not apparently utterly inadequate to the attack.

The sixth chapter is dedicated to comparison between Czech and American criminal law. As a basis for the comparison I have used the Model Penal Code. The main differences between the two are found in the degree of casuistry contained in the American law and in strict divisions of circumstances excluding criminal liability between *excuses* and *justifications* therein.

Finally the conclusions are drawn in the seventh chapter.



## **11 Klíčová slova**

**Klíčová slova:** nutná obrana, krajní nouze, okolnosti vylučující protiprávnost

**Keywords:** self-defense, necessity, justification